Naše řeč

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ

7-8

ROČNÍK 43

1960

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

NAŠE ŘEČ ● ROČNÍK XLIII ● ČÍSLO 7—8 ● VYŠLO V SRPNU 1960

Vydává Ústav pro jazyk český Československé akademie věd v Nakladatelství ČSAV. — Vedoucí redaktor: univ. prof. dr. Alois Jedlička, výkonný redaktor: dr. František Váhala; členové redakční rady: člen korespondent ČSAV Jaromír Bělič, dr. František Daneš, akademik Bohuslav Havránek, člen korespondent Václav Machek, univ. prof. dr. Vladimír Šmilauer, akademik František Trávníček.

Redakce: Letenská ul. 4, Praha 1, telefon 633 51—53. — Tiskne Knihtisk, n. p., závod 03, Jungmannova tř. 15, Praha 2. — Administrace: Poštovní novinový úřad Praha 3, Jindřišská 14.

Vychází v pěti dvojčíslech do roka; předplatné na celý ročník 15 Kčs, cena jednoho dvojčísla 3 Kčs.

Jazykové dotazy, příspěvky a recenzní výtisky zasílejte na adresu redakce (Letenská ul. 4, Praha 1).

OBSAH

SPOJENÍ TYPU *JÁ NEŠŤASTNÝ!*

FR. TRÁVNÍČEK

1. Mám na mysli obdobné útvary s 1. osobou množnou, *my nešťastní!*, a s 2. osobou jednotnou i množnou: *ty nešťastný!*, *vy nešťastní!* A též obdobné útvary s podstatnými jmény: *já nešťastník!*, *ty ubožáku!*

Svým úkonem jsou to nepochybné věty, protože vyjadřují myšlenku. Tak *já nešťastný!* znamená totéž co sponová věta *jsem velmi nešťasten.* Svědčí tomu též ta okolnost, že se ve stejném smyslu vyskytují obdobné sponové věty *jsem já (to) nešťastný, nešťastník, ubožák! // já jsem nešťastný . . .!*

A jsou to věty citové, vlastně citově zabarvené, neboť vyjadřují citový vztah mluvčího k obsahu věty. V uvedených příkladech jde o politování, lítost, vztahující se jednak na mluvčího samého (*já nešťastný!*) nebo na několik osob, se kterými se mluvčí ztotožňuje (*my nešťastní!*), a jednak na druhou osobu (*ty nešťastný!*) nebo na několik druhých osob (*vy nešťastní!*). Může jít i o citový vztah jiný. Např. věta *ty chytráku!* vyjadřuje buď podiv mluvčího nad chytrostí 2. osoby, nebo výčitku, rozhořčení.

Věty typu *já nešťastný!* jsou čistě jmenné, bezesponové. Protože jsou vedle nich též věty sponové *já jsem nešťastný! // jsem já (to) nešťastný!*,[1] vyvstává otázka, zda jsou bezesponové útvary původní, či vznikly z útvarů sponových výpustkou spony. Podobné jsou dvojice tohoto typu: *já to netvrdil // já jsem to netvrdil.* A o nich je velmi pravděpodobné, že podoba *já to netvrdil* vznikla výpustkou z podoby *já jsem to netvrdil.*

Je však třeba si uvědomit, že v těchto druhých případech nejde o výpustku s p o n y, nýbrž slovesa o p i s n é h o. V typu *já jsem*

[1] Je tu možný jmenný tvar *nešťasten,* ale zpravidla se užívá tvaru složeného, protože se tyto citově zabarvené věty pociťují jako hovorové nebo lidové.

to netvrdil, je *jsem* součást opsaného tvaru *netvrdil jsem,* tvoří s při-
čestím opsaný tvar. V 1. a v 2. osobě jsou již v rané době staro-
české pravidlem tvary s opisným *jsem* (*psal jsem* . . .) a jen v 3. oso-
bě jedn. i množ. čísla vyskytují se vedle tvarů *psal . . . jest, j*
psali . . . jsou též tvary *psal, psali . . .* bez opisného *jest, je, jsou*
které časem ovládly.[2] Novočeský typ *já to netvrdil* není tedy vývo-
jově archaismus, tvar starobylý, nýbrž novotvar vzniklý výpustko
z plného tvaru *já jsem to netvrdil.* Osobní zájmeno se tu klade jak
výrazový prostředek důrazu. Řekneme-li důrazně *netvrdil jsem t*
má to týž smysl jako *já jsem to netvrdil,* jenže v tomto druhém typ
je 1. osoba, nositelka důrazu, vyjádřena zvlášť, samostatně, kdež
v typu *netvrdil jsem to* jen tvarem opisného slovesa. Neboli v typ
se zájmenem je důraz vyjádřen výrazněji než v typu bez něho. A pr
tože je v typu *já jsem to netvrdil* vyjádřena 1. osoba též tvarem opi
ného *jsem,* může se toto opisné sloveso vypustit: *já to netvrdil.* Ta
tu vlastně jde o úsporu jednoho ze dvou výrazových prostředků téh
mluvnického významu.[3]

2. Tak tedy se zřením k dvojici *já to netvrdil* // *já jsem to ne-*
tvrdil nelze vykládat typ *já nešťastný!* za vzniklý výpustkou spo
z původního *já jsem nešťastný!* Musíme mít na paměti to, že výv
spony není totožný s vývojem opisného slovesa, třebaže jsou to útva-
ry geneticky, vznikem příbuzné. Je třeba přihlížet k tomu, že bez-
sponové věty jmenné jsou v starém jazyce velmi hojné, daleko ho
nější než v jazyce novém, tj. že historický vývoj spěje od původníh
typu bezesponového k typu sponovému, že spony postupem čas
přibývá.[4]

O původnosti bezesponového typu *já nešťastný!* svědčí nejen n
přímo historický vývoj od bezesponovosti ke sponě, nýbrž konkrét
stav v staré češtině. V ní se vyskytuje i vývojově starší typ, než
typ *já nešťastný!,* totiž bez osobního zájmena, a to v platnosti ro
kazovacího způsobu. Např.: *zdráva, milosti plná!* (Gesta); *hned j*

---

[2] Viz J. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého* III[2], s. 421n.

[3] Obdobný případ úspory je tento: *Slyšels to?* Slyšel. — *Zdali jsem to slyš*
Slyšel. — Tu se vypouští opisné *jsem,* které se vyrozumívá z předešlé otáz
Jde tu o výrazovou úsporu nikoli v rámci téže věty jako v typu *já jsem to*
tvrdil // *já to netvrdil,* nýbrž v širším rámci dvou vět.

[4] Srov. k tomu v mé práci *Neslovesné věty v češtině* II (Brno 1931).

vecě: zdráva (Hrad.) = buď zdráva! Dále má stará čeština dosti časté bezesponové věty s 2. nebo s 3. pádem; např. *ach mně smutnéj!* (Hrad.) = ach já smutná!; *ach mně přenešťastnej ženě!* (tamt.) = = ach já přenešťastná žena! Tyto případy svědčí o velkém stáří bezesponových útvarů, neboť jen tak si dovedeme vysvětlit, že se tu vyvinul již v době předpísemné 3. pád za původní 1. pád v platnosti pádu pátého, vokativu.[5]

3. O původní bezesponovosti typu *já nešťastný* svědčí dále ruský typ *ja zdorov, ty zdorov* . . ., který je nepochybně starobylý, jak vyplývá již z toho, že je to typ citově nezabarvený. Ale pak se nutkavě nabízí otázka, jaký je vztah mezi českým typem *jsem zdráv* a ruským typem *ja zdorov*, který znamená totéž co český, ale přece se od něho výrazově liší. Kdybychom se chtěli spokojit pouhým zjištěním, bylo by možno říci, že se ruské osobní zájmeno rovná svou platností české sponě.

Český a ruský typ mají stejný význam, ale materiálně jej vyjadřují různě. Česká spona vyjadřuje svým tvarem mluvnickou osobu, číslo, přítomný čas a oznamovací způsob, kdežto ruské osobní zájmeno vyjadřuje svým tvarem jen osobu a číslo. Přítomný čas a oznamovací způsob se vyrozumívá ze souvislosti, vlastně z té okolnosti, že se typu *ja zdorov* zpravidla užívá jen tehdy, jde-li o přítomnost a oznamovací způsob. A to je možné proto, že se budoucnost a minulost, způsob rozkazovací a podmiňovací vyjadřují zpravidla tvary se sponou: *budu zdorov, ja byl zdorov, buď zdorov, ja byl by zdorov,* tedy shodně s češtinou: *budu zdráv* atd. Ruští jazykozpytci tu vhodně říkají, že typ *ja zdorov* má nulovou sponu, tj. že je u něho patrná platnost přítomná a oznamovací na pozadí sponových tvarů *budu zdorov* . . ., v strukturní souvislosti s nimi. Ale i tak je zřejmé, že je ruský typ *ja zdorov* po stránce materiálně výrazové méně přesný než český typ *jsem zdráv*.

Je-li ve smyslu obecného vývoje od nesponovosti ke sponě nesporné, že např. novočeské *je čas jít na dráhu* vzniklo z nesponového *čas jít* . . ., lze mít za to, že také *jsem zdráv* znělo původně *zdráv*. A je-li v ruštině „nulová spona“ ještě dnes skoro veskrze pravidlem,

[5] Srov. v mé *Skladbě* z r. 1956 s. 9.

vyplývá z toho, že je to stav původní, nikoli vývojová novota. Tomu nasvědčuje ta okolnost, že všechny indoevropské jazyky znají v historické době tu větší měrou, tu menší útvary bezesponové. Srov. např. v latině: suae quisque fortunae faber; historia magistra vitae; ubi bene, ibi patria.[6]

4. Pak se nabízí otázka, jak z původního nesponového typu *zdráv* vzniklo jednak české sponové *jsem zdráv* a jednak ruské *ja zdorov*, sice s nulovou sponou, ale s osobním zájmenem. Jak si vysvětlit tento různý vývoj? Napohled se zdá, že ruské zájmeno má úkon spony, ale to zajisté nepostihuje podstatu rozdílu mezi oběma jazyky. Je nutno vyjít z toho, že původní nesponová podoba *zdráv* znamenající ‚jsem, jsi, je zdráv' byla výrazově primitivní, neboť nevyjadřovala mluvnickou osobu, čas ani způsob. Výrazovou neúplností, nepřesností, trpí všechny čistě jmenné věty, které se vyskytují ještě dnes, např. věta *škoda ho* znamená ‚je ho škoda', tj. má časovou platnost přítomnou a způsobovou platnost oznamovací, ale ta se vyrozumívá ze souvislosti, není materiálně vyjádřena. Nebo *pozor!* znamená ‚buniž pozor, dej, dejte, dejme pozor!', ale tato rozkazovací platnost je vyjádřena jen zvolací výslovností podstatného jména, nikoli jeho tvarem, ani žádným jiným slovním útvarem.

Původní čistě jmenné věty typu *zdráv* a *ubožák* byly výrazově nepřesné ještě po jedné stránce: mohly se vztahovat na různé mluvnické osoby, neboli nerozlišovaly co do osoby nositele zdraví a ubohosti. Dokud se jazykové projevy svým obsahem přímo dotýkaly konkrétní situace, za které probíhaly, neboli dokud to byly jazykové projevy situačně prvotní, nebyl nedostatek materiálního vyjádření mluvnické osoby rušivý, protože se mluvnická osoba rozuměla ze situace. Z ní bylo patrné, zda *zdráv* znamená ‚jsem zdráv' (1. osoba) či ‚jsi zdráv' (2. osoba) či ‚je zdráv' (3. osoba). Když však později začaly jazykové projevy probíhat i za situace jiné, než které se obsahově týkaly, neboli když bývaly též situačně druhotné, bylo třeba mluvnickou osobu zvlášť vyjádřit. Šlo zejména o osobu první a druhou.

Čeština vyhověla této výrazové potřebě většinou přidáváním spony

[6] C. Jiráni, *Skladba jazyka latinského* I (Praha 1915).

jsem, jsi zdráv . . ., ruština pak většinou přidáváním osobního zájmena: *ja, ty zdorov* . . . Spona vyjadřuje mluvnickou osobu nikoli zvlášť, nýbrž jen svým tvarem, ale zato označuje též přítomný čas a oznamovací způsob. Je tedy sponový útvar co do materiální stránky výrazově bohatší než ruský, ale je nepochybné, že se prvotně pociťovala především potřeba rozlišit mluvnické osoby. A této potřebě ruský způsob plně hoví. Ostatní úkony ruština vyjadřuje, ale nikoli materiálně, nýbrž — jak víme — na pozadí tvarů *budu zdorov, buď zdorov, ja byl zdorov* a *ja byl by zdorov*, tj. tvarů sponových. Ruština tedy sponu má, ale proti češtině nikoli zpravidla v oznamovacím způsobu přítomného času.

Tento rozdíl souvisí s celým vývojem spony. Jak čeština, tak ruština svědčí o tom, že se spona vyvinula nejprve mimo oznamovací způsob přítomného času, zejména pak v oznamovacím způsobu času minulého. V staré češtině, kde je bezesponový typ oznamovacího způsobu přítomného velmi hojný, vyskytuje se pro oznamovací způsob minulý zpravidla sponový typ *byl jsem zdráv* nebo s jednoduchými tvary *bych, biech zdráv.* A ruština dokazuje starší původ spony mimo přítomný oznamovací způsob svým dnešním stavem výše připomenutým.

5. Vývoj v ruštině vrhá ostré světlo i na vývoj v češtině, zejména pak na vznik typu *já nešťastný!* Nelze jej pokládat za druhotně vzniklý z typu *já jsem nešťastný!* nebo *jsem já nešťastný!* výpustkou spony, protože existuje v staré češtině a vývoj spěje v historické době od nesponovosti ke sponovosti, nikoli naopak.

Podle ruštiny je dobře možné předpokládat, že i předpísemná čeština v omezeném rozsahu odstraňovala výrazovou nepřesnost čistě jmenných útvarů typu *zdráv* přidáváním osobního zájmena: *já zdráv, ty zdráv* . . . Ale již v rané době historické převládl typ sponový: *jsem zdráv.* Starší typ *já zdráv* držel se však i později, když se ujal typ sponový, a protože se od něho materiálně liší, využil ho jazyk k významovému odstínění. To záleží v tom, že se typu *já zdráv* . . . začalo užívat ve větách citově zabarvených, kde má osobní zájmeno úkon nositele důrazu: *já nešťastný, nešťastník* . . . Stalo se tak beze vší pochyby obdobou podle slovesných vět typu *já to netvrdím, já jsem to netvrdil!* apod., kde osobní zájmeno vyjadřuje materiálně

zvlášť nositele důrazu, obsaženého v tvaru určitého slovesa jednak jednoduchého (*netvrdím*), jednak opsaného (*netvrdil jsem*), jak jsme to viděli výše v odstavci 1.

Domnívám se tedy, že je citově zabarvený typ *já nešťastný!* výrazový archaismus, bezesponový útvar původní, nikoli druhotný, vzniklý ze sponového útvaru *já jsem nešťastný // jsem já nešťastný!* výpustkou spony. Vývojově druhotný je naopak tento typ sponový; vznikl přidáním spony obdobou podle citově neutrálního typu *jsem zdráv*. Jde tu prostě o vývoj od nesponovosti ke sponovosti, který se v češtině pozoruje obecně. Viz výše v odstavci 2. Nejde tu tedy o vývoj sponového typu *já jsem nešťastný!* v nesponový *já nešťastný!* úsporou jednoho ze dvou výrazových prostředků mluvnické osoby (*já // jsem*), jakou vznikl typ s určitým slovesem *já to netvrdil* a *já jsem to netvrdil*, o kterém byla řeč v odstavci 1.

Předpokládám zde přežívání vývojově staršího výrazového prostředku *já zdráv, nešťasten // nešťastný* vedle prostředku vývojově pozdějšího, přesnějšího *jsem zdráv* . . . To je jev ve vývoji jazyka častý. A předpokládám zde dále nové úkonné využití výrazového archaismu, a to v úkonu citově zabarveném. I to je způsob nikoli ojedinělý. Je to jeden z příkladů důmyslné hospodárnosti jazyka, nikoli pouhého zachovávání staré formy. Jazyk tu využívá staré formy k výrazovému obohacení, ke zpřesnění ve vyjadřování myšlenek. Vlivem nového úkonu, a to citově zabarveného, změnila se výslovnost typu [já nešťastný] v citovou [já nešťastný!].

V ruštině, kde se původní nesponový typ *ja zdorov* zachoval jako běžný, kde spona zpravidla nepronikla, změna ve výslovnosti nenastala. Stará ruština svědčí tomu, že se tu spona vyskytovala rovněž, ale jen v menším rozsahu a časem ovládl typ bezesponový, s osobním zájmenem.[7]

Srovnání češtiny s ruštinou ukazuje, že se oba jazyky vyvíjejí na jistém společném základě a že rozdíly mezi nimi vznikají až v podrobnější pozdější realizaci tohoto základu, ale zase ve smyslu společných objektivních zákonů. Zdá-li se ruský typ *ja zdorov* silně

---

[7] Srov. k tomu v Mrázkově stati *Nominální věty neslovesné v staré ruštině* (ve sborníku „Studie ze slovanské jazykovědy", Praha 1958, s. 29n.) opírající se o výsledky ruské jazykovědy.

dlišný od českého typu *jsem zdráv*, je třeba si uvědomit, že je to n dvojí různá realizace snahy o výrazové zpřesnění staršího společ-ého typu čistě jmenného *zdráv, zdorov*. A dále se ukazuje, že rušti-a mimo oznamovací způsob přítomný sponu má jako čeština a že oznamovacím způsobu přítomném během historického vývoje spo-u v omezené míře znala a zná. Na druhé straně pak se ukazuje, e čeština zná nejen typ sponový (*jsem zdráv*), nýbrž i typ s osob-ím zájmenem (*já nešťastný!*).

Srovnání obou jazyků je velmi plodné a vyplývá z něho naléhavá otřeba zkoumat nejen jazyky dnešní, nýbrž i jejich historický vývoj. ez znalosti vývoje nelze pochopit podstatu dnešní jazykové struk-ury. Platí to o všech slovanských jazycích, a potřeba srovnávání je roto vzájemná.

POHÁDKA JAKO PŘEKLADATELSKÝ PROBLÉM

KAREL HORÁLEK

Lidová pohádka je složitý umělecký výtvor, složitý a také dife-ncovaný; nemá ustálenou podobu textu. Běžně se pohádkou rozu-í jen fantastické vyprávění pro děti, ale pohádka je mnohem víc. e sbírkách lidových pohádek najdeme vedle fantastických pohádek ké různá vyprávění o zvířatech, žertovné příběhy ze života nebo ké různé příběhy vtipně vymyšlené, jsou zde též různé dobrodruž-é povídky, jež jsou sice také plodem fantazie, ale v nichž se děj zvíjí bez účasti nadpřirozených mocností. Z pokladnic lidové tra-ice čerpala často literatura, a proto se k lidovým pohádkám a po-dkám [1] najde mnoho paralel i v literárních výtvorech z dob dávných novějších, a to tím spíše, že naopak také lidová tradice čerpá mno-o z literárních pramenů všude tam, kde je jí tento bohatý zdroj řístupněn.

[1] Spojení *„pohádky a povídky"* bylo u nás zcela obvyklé hlavně za dob J. Po-vky; v tomto článku však dále mluvíme ve shodě s dnešním běžným územ prostě n o pohádkách.

Pohádky patří k nejstarším uměleckým výtvorům vůbec. O to svědčí jednak pohádkové prvky v nejstarších slovesných skladbá Indoevropanů (např. v Homérově Iliadě a Odysseji), jednak pr staré zápisy pohádek u starých Egypťanů (jsou staré téměř 4000 le Je mnoho pohádek, které žijí v literatuře i v ústním podání po dlo há tisíciletí v málo pozměňované podobě. To je třeba vysvětlov tím, že společenské vztahy a vlastnosti lidí, které se v takových p hádkách obrážejí, jsou velmi obecné a existují v různých epochá dějin lidstva. Jsou to např. některé vztahy rodinné, statečnost, záv vděčnost atd.

Tím je také třeba vysvětlovat neubývající oblíbenost pohád zvláště mezi dětmi. Ale všechny pohádky, které kdy byly vymyšle a zapsány, nejsou určeny pro děti. Je mnoho pohádek, které se p děti nehodí, hlavně z výchovných důvodů. Platí to např. o různý rozpustilých satirách, které sice mají vysloveně pohádkový ráz, hodí se za četbu jen dospělým lidem. Již z této prosté skutečno vyplývají závažné vydavatelské problémy. Jak mají být sestavová sborníky pohádek pro děti? Jak mají být odlišovány sborníky poh dek, které pro děti určeny nejsou? A jsou tu také problémy jazyko hlavně jde-li o pohádky lidové. Nedílnou součástí jejich umělec formy je i jejich ustrojení jazykové. Proto se běžně vydávají sbír lidových pohádek (stejně jako sbírky lidové slovesnosti vůbec) v p vodních nářečních zápisech. Jde-li však o publikace určené ši čtenářské veřejnosti, jde se cestou kompromisu, neusiluje se o chování místního svérázu jazykového do všech podrobností (hlav po stránce zvukové).

Do lidových textů se pochopitelně nejvíc zasahuje, jde-li o ed určené přímo pro děti. V takových případech se často volí pří převypravování (textová i syžetová adaptace), pohádku dětem na kladě lidových předloh zpřístupňují nejčastěji zkušení literáti. Je postup, který byl v dřívějších dobách při vydávání lidových pohád uplatňován téměř všeobecně, tedy i v případech, když nešlo o pul kace určené přímo pro děti. Užívala tohoto způsobu např. Bože Němcová, užíval ho také K. J. Erben, třebaže každý z nich vyc zel z jiných názorů na podstatu a smysl lidových pohádek.

Tohoto způsobu se samozřejmě užívalo i při překládání li

vých pohádek jiných národů, třebaže již v menší míře. Tak např. Božena Němcová, jež se někdy při zpracování lidových pohádek pro tisk dávala vést více svou vlastní fantazií než lidovou látkou, o kterou se opírala, uplatňovala při překládání cizích pohádek více hledisko národopisné, chtěla v překladě zachovat co nejvíc místních zvláštností, a to i po stránce jazykové. Ponechávala proto v textu mnoho cizích výrazů; v pohádkách ze Slovenska se snažila dialogy reprodukovat v místním nářečí.

I v překladech cizích pohádek je však možno postupovat různě, nejsou tu žádným řídkým zjevem ani radikální textové úpravy a také stylistické transpozice. Je-li upravovatel zaměřen na čtenáře dětského, usiluje spíše o stylistické oproštění a jednoduchost. V české pohádkové literatuře novější doby setkáváme se však i s případy značně složitými. Jako příklad uvádíme úpravy překladových i domácích pohádek Marie Majerové. Ve sbírce „Čarovný svět" (používáme vydání z r. 1927, což je nezměněný přetisk vydání dřívějších) je použito stylu, který má v moderní české literatuře obdobu nejspíše ještě u Vladislava Vančury. Jako svědectví svého tvrzení uvádíme zde úryvek z počátku oddílu „Černošské pohádky" (s. 88):

„Dvě sestry dlouho bydlely svorně vedle sebe, obě byly vdovy a každá měla jedinou dcerušku. I stalo se, že jedna umřela a poručila sirotka svého péči a lásce pozůstalé sestry. Ale tato sestra činila velký rozdíl mezi vlastní dcerou a netí svou a nakládala s ní velmi tvrdě, považujíc ji spíše za služku než za přátelskou. Jednoho dne roztloukla ubohá dívka džbánek, když šla pro vodu, a nelítostná teta hned ji z domu vyhnala a zlostně jí zakázala, aby jí na oči nepřicházela, dokud by nepřinesla nového džbánku. Šla tedy, kam ji oči vedly, plakala, až přišla k bavlnovému stromu, pod nímž seděla bezhlavá stařena. Lekla se asi důkladně, zvláště když babice k ní promluvila a tázala se jí:

„Pověz mi, dceruško má, co spatřuješ na mně?"

Stylistické zvláštnosti (hlavně archaismy a knižní prvky) by bylo možno v daném případě vysvětlovat snahou sblížit toto pohádkové vyprávění se starobylým stylem vyprávění biblických, ale ostatní pohádky v knížce Majerové mají knižních až archaických obratů také dost, i když ne v takové míře jako v citovaném případě.

Dnešní naši překladatelé a upravovatelé pohádek stojí na stanovisku úplně odlišném. Říká-li R. Lužík v doslovu k svému překla-

du pohádek Vuka St. Karadžiće („Srbské lidové pohádky", Praha 1959), že „lidová próza má funkci vyprávěčskou, že je záležitostí mluveného slova a že je třeba vyhýbat se všemu, co je v češtině cítěno jako jev knižního vyjadřování" (s. 406), mluví tím za dnešní náš překladatelský průměr. Ale nejde o věc tak samozřejmou, jak se na první pohled zdá. Je třeba pamatovat na to, že už sám zápis folklórního textu a jeho uplatnění ve formě literární mění radikálně celou situaci — z mluveného projevu se stává projev knižní. Tento knižní text je v srovnání s mluveným o leccos chudší, je zbaven např. gestikulačního doprovodu, svérázných kvalit hlasových (k těm patří i některé kvality rytmické). Už z této skutečnosti vyplývá, že jistá textová adaptace může být u publikovaných folklórních textů i žádoucí — jde-li o knihu, která je určena širší čtenářské obci. Menší textové úpravy jsou v populárních edicích folklórních textů také běžným zjevem.

Jde-li o pohádky přeložené, je třeba řešit také otázku nejasných míst v textu, zvláště jde-li o vypravování celkovým svým rázem odlišná od naší domácí tradice. V pohádkovém bohatství národů celého světa je mnoho společného, ale jsou zde také různé oblastní zvláštnosti, které mají i své překladatelské problémy. Vypravování, které je svým námětem úplně exotické, snese (a někdy si i přímo žádá) i stylistickou transpozici, stylistické povýšení. A jak konečně postupovat tam, kde překládáme text, který není čistě folklórní, jako jsou např. naše pohádky B. Němcové nebo německé pohádky bratří Grimmů (v obou případech jde zároveň o materiál značně různorodý). A jsou všechny Karadžićovy pohádky čistě folklórní?

U pohádek, kterým se dostalo vyhraněné formy nacionální literárními úpravami v starých sbornících, jako je např. arabská sbírka pohádek „Tisíc a jedna noc", je ovšem situace podstatně jiná. Není proto nic překvapujícího, jestliže překládá tento sborník prof. F. Tauer způsobem, který je již dnes v naší překladové literatuře docela neobvyklý. Ve snaze zachovat co nejvíce stylových zvláštností originálu dospívá se zde k textu, který je z hlediska dnešního beletristického průměru přinejmenším silně knižní. Jsou zde běžné také různé archaismy (např. typu *i vrátil se*, vztažné zájmeno *an* aj.) a nejrůznějšími knižními výrazy je text přímo nasycen. Je to nejen

tím, že se překladatel snažil napodobovat stylistické zvláštnosti originálu, ale patrně také tím, že má sám zálibu v knižním, archaickém stylu.

I F. Tauer však dělá rozdíl mezi textem, který má být tak říkajíc odbornou formou českého překladu tohoto důležitého díla světové literatury, a textem, který má toto dílo zpřístupnit širším čtenářským vrstvám. Proto ve výboru, který vyšel v Klubu čtenářů pod názvem „Pravila Šahrazád" (Praha 1955), provedl různé textové úpravy. Především text zkracoval na místech příliš naturalistických, vypouštěl také některé veršované vložky, jež se nevztahují přímo ke kontextu, dále některé podřadné detaily, které si vyžadují zvláštního výkladu po stránce věcné, pak některé zvláštnosti stylové, opakování aj. Menší stylistické opravy provedla nakladatelská redakce, patrně se svolením autorovým. Překladatel však k charakteristice těchto úprav v předmluvě dodává, že „všechny tyto škrty a úpravy nijak neporušují celkový charakter vypravování ani co do obsahu, ani co do kompozičního svérázu, jejž se ve svém překladu snažím co nejvěrněji vystihnout i za cenu dojmu stylové jednotvárnosti a archaičnosti".

Podobně jako v jiných překladových edicích pohádek neobejde se překlad tak starobylých pohádek, jako je „Tisíc a jedna noc", v poznámkové části bez aspoň zběžných srovnávacích poznámek, které by upozorňovaly na nejdůležitější paralely alespoň v slovanském lidovém podání. Takové srovnávací výklady jsou ovšem tím žádoucnější u překladů z pohádkového bohatství národů, které jsou nám kulturně bližší. U nich však bývají často tradovány pohádky až k nerozeznání podobné pohádkám našim. U těch by bylo třeba přímo upozorňovat, v které naší sbírce se příslušná paralela může najít.

Vydávání překladů pohádek je dnes u nás soustředěno do dvou nakladatelství (do Státního nakladatelství dětské knihy a Státního nakladatelství krásné literatury), občas vyjdou pohádky také v Mladé frontě a v některých krajských nakladatelstvích. V edicích Nakladatelství krásné literatury, jež jsou určeny dospělým čtenářům, uplatňují se více zřetele odborné, jednotlivé sbírky jsou opatřeny informační předmluvou a ke knihám se připojují i stručné oddíly poznámkové. Dosud však jsou jednotlivé svazky série „Lidové umění slovesné" značně nejednotné nejen v úvodech a komentářích, ale také v zása-

dách, podle nichž jsou výběry pořizovány. Vedle souborů českých pohádek zde vyšly v novější době např. „Běloruské pohádky“ (překlad redigoval akad. J. Horák, vyšlo 1957), vycházejí zde také antologie pohádek a zároveň písní (zatím jen „Písně a pohádky Lužických Srbů“, 1958). Nejobsáhlejší komentář byl dosud připojen k zmíněnému Lužíkovu překladu srbských lidových pohádek (1958), ale bylo by i tu možno leccos vytýkat.

Už z toho je vidět, že sestavovat poznámkovou část k překladovým sbírkám pohádek není věc snadná. To platí samozřejmě i o předmluvách, zvláště mají-li obsahovat charakteristiku osobitostí pohádkového bohatství toho kterého národa. Lužík předeslal svému překladu studii „Vuk Stefanović Karadžić a srbská lidová slovesnost“; ta má vcelku dobrou informační úroveň (stejně jako část poznámková), ale i zde postrádáme jednu důležitou věc: Mluví se zde o osobitostech folklórní srbské tradice, přitom jsou hlavně zdůrazňovány orientální (muslimské) vlivy. To je však rys, který je vlastní celé balkánské oblasti a někdy ji ještě přesahuje. Lužíkova charakteristika proto vůbec nestačí k tomu, aby odlišila srbské pohádkové podání od makedonského a bulharského. Za hlavní nedostatek však považujeme to, že se Lužík nezamyslel ani nad tím, kryje-li se Vukovo pojetí srbského národa s pojetím dnešním, kde jsou dnes hranice oblasti srbské a charvátské a jaké jsou rozdíly v pohádkových tradicích mezi národy celé Jugoslávie.

Sama překladatelská úroveň dosud vyšlých svazků „Lidového umění slovesného“ je poměrně dobrá, zvláště měříme-li ji staršími podniky tohoto druhu. Ale v celkovém uspořádání celé řady, to zdůrazňujeme na závěr ještě jednou, je možno ještě mnoho zlepšovat. Máme pochybnosti také o tom, je-li správné vydávat tuto folklórní sbírku, která je určena čtenářům dospělým, převážně v úpravách knih pro děti.

Svou vydavatelskou problematiku mají také pohádkové texty nářeční. Vydávají se někdy v znění spisovném, zvláště v edicích pro mládež. Je to dosti běžná praxe např. v Sovětském svazu. U nás se v novější době pro mládež nářeční texty úplně přepracovávají — uvádíme jako příklad pohádkové soubory J. Horáka. V edici „Lidové umění slovesné“ se vydávají Kubínovy sbírky v původním znění

v zjednodušené grafice) a jsou sem zařazovány i nové sbírky v stejné podobě (J. Jech), vyšly zde i „Moravské pohádky“ podle starších novějších zápisů (O. Sirovátka). Naproti tomu se Dobšinského slovenské pohádky překládají. U nářečních textů se může počítat už en s dospělejší mládeží, ta však mívá obyčejně jen malý zájem pohádky. Ale z hlediska vlastivědného je jistě četba nářečních extů věc užitečná. A měla by se ve větší míře mezi českou mládeží propagovat i četba originálních textů slovenských, a to nejen pohádkových. Slovenské pohádky Boženy Němcové k tomu mohou být dobrou průpravou, třebaže je v jejich slovenštině nemálo prvků umělých.

Jazykově pedagogická stránka pohádek se nesmí podceňovat. U pohádek přeložených je třeba pamatovat na to, že mají i po jazykové stylistické stránce zachovávat ve vhodné míře národní kolorit. V nakladatelských programech by se mělo ve větší míře pamatovat na reprezentativní výbory pohádek, při jejichž sestavování i při překládání se přiměřeným způsobem uplatňuje hledisko národopisné.

Teorii překládání pohádek se u nás dosud nevěnovala taková pozornost, jak by bylo žádoucí. Na pracovních konferencích Kruhu překladatelů referovala jednou překladatelka Z. Psůtková o svých zkušenostech s ruskými pohádkami (srov. Dialog, zprávy a materiály Kruhu překladatelů II, 1, 1958, s. 90n.). To je jistě málo. O oživení práce na tomto důležitém úseku teorie překládání usiluje v poslední době katedra slavistiky na filosofické fakultě Karlovy university. Letos na jaře byla na fakultě uspořádána diskuse o překládání folklórní literatury za účasti několika překladatelů a zástupců nakladatelství. Na programu byly kromě otázek jazykových také otázky výběru překládaných textů a otázky organizace nakladatelské práce. Hlavní část programu byla věnována rozboru Lužíkova překladu srbských pohádek (diskusi uvedl O. Berkopec).

V diskusi byly vysloveny také námitky proti tomu, jak se při výběru překladů a při volbě překladatelských metod postupuje v Nakladatelství dětské knihy. Překladatelé (jejich hlavním mluvčím byl . Vladislav) hájili právo na volný překlad a adaptaci, respektive na přebásnění, při kterém je cizojazyčný pohádkový text jen základem samostatné umělecké tvorbě. Proti takovému postupu nelze nic zá-

sadního namítat, je však třeba pamatovat na to, že se takovým způ sobem normální překlady lidových pohádek nenahradí.

Překladatele pohádek čekají stále ještě velké úkoly. I v překladec pohádek národů Sovětského svazu jsme ještě docela na začátku. Pr některé úseky ještě nemáme ani dostatečně připravené překladatel Zatím se však někdy nevyužívá ani těch odborníků, které již mám (např. v orientalistice) a překládá se z druhé ruky. V Nakladate ství dětské knihy vyšel nedávno např. překlad etiopských pohádek podle angloamerického výboru. Na tento případ bylo v diskusi n filosofické fakultě upozorněno, Vladislav postup nakladatelství háj poukazem na to, že původní texty habešských pohádek nejsou dosu v dostatečné míře přístupny. To však platí úplně jen pro centráln habešské oblasti, nikoli pro oblasti okrajové, např. Somálsko. I kdy by to však bylo pravda v plné míře, nevyplývá z toho nikterak, ž by pro nás byly překlady afrických pohádek důležitější než nap překlady pohádek maďarských, bulharských i pohádek mnohých ná rodů Sovětského svazu, na něž se dosud téměř nedostalo (na prvn místo bychom zde kladli pohádky národů kavkazských).

V poslední době se u nás zase začíná mluvit o nadprodukci po hádkové literatury. V této věci by měli mít hlavní slovo pedagogové pokud jde o edice pro mládež. I zde je však třeba pamatovat na to že překlady pohádek mají také svůj význam i z hlediska meziná rodního. Zájem o pohádky probouzejících se národů je i projeven sympatií s jejich politickým usilováním.

A to je zase o důvod víc, abychom se překladatelskou problema tikou zabývali soustavněji a s čistým srdcem.

POTŘEBA VÝZKUMU JAZYKOVÉHO VÝVOJ V TZV. POHRANIČÍ

BŘETISLAV KOUDELA

Jedním z nových úkolů, před něž byla naše jazykověda po ro 1945 postavena, je soustavný výzkum vývoje běžné mluvy v obla tech, které byly po osvobození znovu osídleny různorodým český obyvatelstvem. S výjimkou bývalých německých jazykových ostrů

ů štocko-jihlavského a svitavsko-lanškrounského jde o území v po-
raničí.[1]

Největší pohraniční oblastí v Čechách je široký pruh území podél ápadních státních hranic. Tato oblast zasahuje celkem do čtyř býva-ých krajů (Libereckého, Ústeckého, Karlovarského a Plzeňského), ří krajů dnešních (Východočeského, Severočeského a Západočeské-o). Je zhruba vymezena linií Nemanice, Horšovský Týn, Čečovice, Iolýšov, Nýřany, Manětín, Kolešovice, Březno, Třebívlice, Třebeni-e, Terezín, Liběchov, Jablonec, Křižany, Rychnov, Polubný.[2]

Protože jde o rozsáhlou oblast, je výhodné rozdělit ji — alespoň racovně — na tři oblasti menší, a to na základě hledisek hospo-ářských (rozložení průmyslu, vztahy mezi jednotlivými odvětvími, pád do průmyslových center apod.). Dostaneme tak tyto oblasti: ápadní, severozápadní a severní. Oblast severozápadní se celkem ryje se severočeskou hnědouhelnou pánví. I když její jádro leží kraji Severočeském, přesahuje poněkud do kraje Západočeského. everní oblast zaujímá východní část kraje Severočeského a přesa-uje do kraje Východočeského. Třetí, západní oblast zahrnuje zbý-ající pohraničí kraje Západočeského.

Podél jižních státních hranic leží další pohraniční oblast. Budeme ní hovořit jako o oblasti jižní. Její přibližná hranice je dána linií Ýrsko, Kašperské Hory, Vimperk, Prachatice, Kaplice, Nová Ves ad Lužnicí.[3]

Nejmenší pohraniční oblastí v Čechách je oblast severovýchodní, terá je úzkým pruhem starého českého osídlení rozdělena na dvě estejné části. Její přibližnou hranici tvoří linie Rokytnice nad Ji-erou, Vrchlabí, Hostinné, Vidochov, Huntířov, Litíč, Heřmanice nad abem, Bohuslavice nad Úpou, Stárkov, Jetřichov, Božanov a v dru-é části Sedloňov, Bělá, Rokytnice v Orlických horách, Bartošovice.[4]

Na Moravě jsou takové pohraniční oblasti dvě. Větší z nich, mo-avskoslezská, je na severu a je přibližně ohraničena linií Červená

[1] K tomu srovnej Ant. Boháč, *Národnostní mapa Republiky československé*, 926.

[2] Až na několik výjimek jde o obce s převahou nového osídlení. Mnohé z nich něly přitom před válkou výrazný podíl českého obyvatelstva.

[3] S výjimkou Prachatic jde o obce s většinou novým osídlením.

[4] Všechny uvedené obce mají většinové nové osídlení.

Voda, Šumperk, Šternberk, Hranice.[5] Druhou, jižní, tvoří úzký p
území podél státních hranic. Do vnitrozemí směrem k Brnu se
šiřuje jen mezi Znojmem a Břeclaví.[6]

Studiu jazykového vývoje v pohraničí nebyla prozatím věnov
větší pozornost. Musíme se proto spokojit jen s ojedinělými člá
a zmínkami nevelkého rozsahu a nestejné kvality, které si této pro
matiky všímají.[7]

I když nechceme tvrdit, že dnešní jazyková pestrost pohranič
oblastí v dohledné době pomine, přece jen se domníváme, že by
bylo správné soustavný výzkum jazykového vývoje v pohraničí i
dále odkládat. Nesmíme zanedbat jedinečnou příležitost k přímé
studiu stírání rozdílů mezi nářečími a jejich míšení v novém
středí, odolnosti celých nářečních typů nebo jen některých je
znaků, vlivu spisovného jazyka na vznik a ustálení jednotného n
nářečního útvaru a dalších závažných otázek.

Předem je ovšem třeba upozornit na těžkosti, s nimiž se při p
setkáme. Nejvíce ztěžuje výzkum různorodost nového osídlení. Na
měrně nevelkém území dochází ke styku nových osídlenců z různ
nářečních oblastí. Mimoto zde žije ve větším nebo menším p
obyvatelstvo německé a místy velmi početní tzv. starousedlíci.[8]
osídlenců slovenského původu, reemigrantů z SSSR, Francie i c
nud na jazyk ostatního obyvatelstva se mi dosud nepodařilo zji
V každé z uvedených oblastí je nové osídlení značně různo
a svým složením alespoň částečně odlišné od oblastí ostatních.

Poměrně nejsnadnější bude patrně výzkum v jižních oblas
v Čechách i na Moravě a v severovýchodních Čechách, protože
není nové osídlení přece jen tak různorodé jako v oblastech os

---

[5] Mimo Hranice jde o obce s výrazným podílem nového osídlení.

[6] Podrobněji viz Ant. Boháč, *Národnostní mapa Republiky českoslove*
1926.

[7] Např. J. Pokorný, *Prvky nového nářečí severozápadního*, Krajem
nů 15, 1948/9, s. 7—8. — Jaroslav Voráč - Věra Mazlová, *O dne*
stavu nářečí na bývalém menšinovém ostrůvku stříbrském, Naše řeč 34,
s. 13—19. — Jaromír Bělič, *Dolská nářečí na Moravě*, 1954, zmínka na s
až 228. — Břetislav Koudela, *K vývoji lidového jazyka v českém poh*
severozápadním, Sborník Vyšší pedagogické školy v Ústí nad Labem, řada
logická, 1958, s. 5—12.

[8] Označuji tak česky mluvící obyvatelstvo, které zde žilo ve větším nebo
ším počtu již před rokem 1938.

ních. Na jižní Moravě jde vlastně jen o rozšíření území nářečí moravskoslovenských a hanáckých směrem na jih. Pochopitelně v jednotlivých obcích, pokud noví osídlenci pocházejí i z oblasti nářečí moravskoslovenských i nářečí hanáckých, dochází ke střetání těchto výrazných nářečních typů. V jihočeské oblasti nacházíme prakticky osídlence jen z území nářečí jihozápadních a středočeských, v severovýchodní oblasti pak jen osídlence z území nářečí severovýchodních a středočeských. S uživateli jiných nářečí se zde setkáváme jen výjimečně.

Naproti tomu svízelný bude výzkum v západní, severozápadní a severní oblasti v Čechách a v oblasti moravskoslezské, protože zde jde o různorodé osídlení v plném slova smyslu. Navíc je třeba mít na paměti, že jde o naše nejprůmyslovější oblasti se značným pohybem obyvatelstva oběma směry.

V moravskoslezské oblasti, kde jsou podmínky pro výzkum vůbec nejobtížnější, tvoří jádro nového osídlení příslušníci různých skupin nářečí moravských, která už sama o sobě působí značné těžkosti svou velkou rozrůzněností. Kromě toho je zde i početný živel z oblasti vlastních nářečí českých.

V uvedených třech oblastech v Čechách převažují mezi novými osídlenci příslušníci nářečí českých v užším smyslu, především středočeských, početní jsou však i uživatelé nářečí moravských, hlavně moravskoslovenských.

Pokud jde o metody práce, ukazuje se, že je možno užívat pouze metody přímého výzkumu „v terénu". Také počet zkoumaných jedinců musí být se zřetelem na ráz osídlení mnohonásobně vyšší než na území stejnorodých nářečních jednotek.

Jak se zdá, bude nejlépe vycházet z osobních monografií zkoumaných jedinců. Zjištěné výsledky je pak třeba srovnat se stavem nářečí v oblasti, ze které tenkterý jedinec do pohraničí přišel. Jen tak zjistíme, které znaky si přinesl s sebou a které získal teprve za svého nynějšího pobytu. Při výběru jedinců je třeba postupovat velmi opatrně. K výzkumu se nehodí lidé, jejichž nářečí bylo narušeno ještě před příchodem do pohraničí. Srovnáním výsledků získaných u jednotlivých jedinců z téže nářeční oblasti dojdeme k obecnějším závěrům o chování celého nářečí. A dalším srovnáváním k obecným

závěrům o vývoji mluvy v daném pohraničním úseku vůbec. Zde je třeba důrazně varovat před zobecňujícími závěry bez předchozí důkladné znalosti materiálu.

Přejímání nových prvků (např. *„pocem jednou"*, *„liďích"*, *„sesle"* apod.) je zvlášť výrazně vidět u dětí, hlavně u dětí předškolního věku, jejichž jazyková norma není ještě tolik ovlivňována působením spisovného jazyka.

K stírání rozdílů mezi nářečími a k jejich míšení dochází zároveň ve dvou rovinách, jednak podle bydliště, jednak podle pracoviště. Tento druhý moment nesmíme při výzkumu lidového jazyka průmyslových oblastí podceňovat, protože většina obyvatelstva zde do zaměstnání dojíždí. Bude proto zřejmě třeba konkrétní výzkumy omezovat vždy na poměrně malou oblast, snad jen na jednu obec.

A samozřejmě je třeba mít na paměti i vliv spisovného jazyka, hlavně jeho formy hovorové, protože jeho vliv na vyrovnávání rozdílů mezi nářečími je zde podle našeho názoru mnohem výraznější než v oblastech nářečně stejnorodých.

I když je výzkum jazykového vývoje v pohraničních oblastech pracný a po všech stránkách náročný, není možno před ním couvat. Je proto třeba, aby se našli, hlavně mezi mladšími pracovníky, zájemci o tuto vděčnou problematiku.

PŮVOD SLOVESA *TROPITI*

IGOR NĚMEC

České sloveso *tropiti* patří k slovům, jejichž původ V. Machek[1] právem označuje za nejasný. Nejasná je totiž předpokládaná souvislost slovesa *tropiti* ‚činiti něco nekalého' se zvukomalebným *třepati* a málo pravděpodobný je předpoklad, že naše *tropiti* etymologicky souvisí s ruským *tropať* a litevským *trapsinėti*, což obojí značí ‚dupat, cupat';[2] jsou zde významové rozdíly, které lze těžko překlenout. — Náš článek se chce pokusit o výklad pravděpodobnější.

---

[1] V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957, s. 536.

[2] Jos. Holub a Fr. Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1952, s. 390.

Především musíme využít domácích, českých jazykových skutečností, které mohou přispět k osvětlení původu slovesa *tropiti.* Jde o tato jazyková fakta: *(1)* Novočeské sloveso *tropiti* (*výtržnosti, škodu, hluk, smích, žerty* apod.) má dokonavý protějšek v slovese *ztropiti.* *(2)* V staročeském slovníkovém materiálu Ústavu pro jazyk český není dokladů na *tropiti* ani dokonavé *ztropiti,* ale je tam dobře doloženo nedokonavé *stropiti.* Citujeme: *budú sobě po své vuoli posty stropiti* (Štítný, Pařížský rkp. 73b); *kdežť v světskej, v hrdej mysli... stropie kvasy, neb chtiec lestně jeden druhého podtrhnúti, zlíť jsú to kvasi* (Štítný, Řeči ned. a svát. 174b); *ti v hody svých modl spievanie veliké stropie a mnoho svěc v svém mrzutém chrámu rozžehají* (Milion 51b) faciunt cantus maximos; *na nic jiného péči nemají, než aby lecikakési hry stropili a veselí byli* (tamtéž 34b) ludis et solaciis vacare videntur. *(3)* Staročeské *stropiti* bylo tedy nedokonavé, a teprve později — po r. 1500 — objevuje se dokonavé *stropiti* vedle nedokonavého *stropovati* a *střápati.* Doklady dokonavé: *nepřátelství udělati, učiniti; nepokoj, nevoli, svár a různici zbuditi, stropiti* (Veleslavín, Sylva 1598, 1179); *bauřku zdvihnauti; lermo nastrojiti; nepokoj, pozdvižení stropiti: rotiti se* (tamtéž 20). Doklady nedokonavé: *neštěstí stropují* (Rešelius, Sirach 1561, 44a); *šarvátku krvavou v chrámě střápali* (Plác.), *z hněvu mnozí mnoho sobě škodného strápávají* (FilZám 722) aj. viz Jungmannův Slovník česko-německý. *(4)* Jak ukazují významy novočeského *ztropiti* a staršího *stropiti,* jde o jedno a totéž sloveso (psaní *z-* v neznělém násloví, před *-t-,* je zde pravopisné novum).

Z toho všeho lze vyvoditi takovýto závěr: Sloveso *tropiti* je sloveso pozdní, není staročeské. Vzniklo na základě staršího dokonavého *stropiti* jako jeho nedokonavý protějšek, a to odsunutím náslovného *s-,* jež se chápalo jako vidová předpona, jako znak dokonavosti (podobně vyvozují nedokonavé *vadnouti* dekompozicí ze staršího *svadnúti,* předcházejícího dnešní podobu *zvadnouti*; viz Holub-Kopečný v uvedeném slovníku, s. 406). Vidová dvojice *stropiti (> ztropiti) : tropiti* je tedy nová; nastoupila na místo starší vidové dvojice *stropiti : stropovati.*[3] Ale ani ta není příliš starobylá:

[3] O rozvoji slovanské vidové dvojice typu předponového (*naroditi se : roditi se*) na základě staršího typu příponového (*naroditi sě : narážěti sě*) pojednávám ve

vznikla, až když se sloveso *stropiti* — v staré češtině ještě nedokonavé — počalo pocifovat jako sloveso odvozené předponou *s-*, a stalo se tak dokonavým, jsouc ve svém původním významu nedokonavém nahrazováno odvozeninou *stropovati* (podobně také slovesa *naučiti, pokořiti se* aj. byla v staré češtině též nedokonavá,[4] ale jako slovesa předponová přešla cele k vidu dokonavému v souvislosti s bujným novotvořením nedokonavých sloves příponových na *-ovati* typu *naučovati, pokořovati sě*) Vcelku tedy nejstarší historické východisko slovesa *tropiti* vidíme v staročeském nedokonavém slovese *stropiti* ‚strojiti, připravovati (kvasy, hry apod.)'.

Další otázka je, v čem máme spatřovat předhistorické obecně slovanské východisko onoho staročeského slovesa *stropiti*.

Především tu jde o to, která slova v jiných slovanských jazycích stojí tomuto slovesu etymologicky nejblíže. Formou i videm staročeskému *stropiti* zcela odpovídá ruské *stropiť dom (kryšu)* ‚stavěti krov',[5] srov. též staroslověnské *otъstropiti* ‚odstraniti strop'.[6] Řada okolností pak nasvědčuje tomu, že je tu i souvislost po stránce slovně významové. — *Stropiť dom (kryšu)* nepochybně souvisí s obecně slovanským podstatným jménem *stropъ*, jež v staroslověnštině značí ‚kryt, krov', v staré ruštině ‚střecha', v bulharštině též ‚půda' a v češtině ‚strop, tj. konstrukce uzavírající obytný prostor shora', podobně jako např. *mostiti mostъ* ‚stavěti most',[7] znamenalo tedy sloveso *stropiti stropъ* ‚stavěti *stropъ*, tj. stavěti, dávati dohromady přístřeší, dovršovati stavbu domu', a v tomto významu již přímo souvisí s českým *stropiti (hry)*, které je vlastně pouze pojmenováním přeneseným z oné typické rukodělné činnosti konstruktivní na abstraktnější činnost organizační, ‚dávati dohromady, strojiti, uskutečňovati něco' (*strojiti hry, kvasy, žerty, nepokoj, vraždu* apod.). O doklady

---

sborníku *Československé přednášky*, Praha 1958, s. 139n.; o úloze tohoto procesu ve vývoji slovanského systému slovesného viz můj výklad v Slavii 28, 1959, s. 312n.

[4] Viz Fr. Trávníček, *Studie o českém vidu slovesném*, Praha 1923, s. 264 a 262. — O pozdním vzniku nedokonavých sloves typu *učiti* dekompozicí starého typu *naučiti* pojednává Jos. Zubatý v Listech filologických 42, 1915, s. 236.

[5] Vl. Dal', *Tolkovyj slovar'* IV, Moskva 1956, s. 343.

[6] Codex Suprasliensis 300, 23.

[7] Uveďme příklad tohoto starého denominativního typu z ruských letopisů: *trebite putь i mostite mostъ!* PovVrLet 6522 g.

takového přenášení významu není nouze, jak ukazuje např. srovnání staroruského *sъvъršiti zъdanije, stěnu* (,postavit budovu, stěnu') s nynějším *soveršiť triznu, kražu* (,uspořádat tryznu', ,spáchat krádež').

Významovou souvislost mezi obecně slovanským jménem *stropъ* a českým slovesem *stropiti (hry, žerty)* nám potvrzuje také předhistorie jména *stropъ*, předpokládaná Zubatým, v souladu s historií předmětu takto pojmenovaného i historickým vývojem slov, která se k této historii předmětu váží. — Jos. Zubatý,[8] srovnávaje obecně slovanské jméno *stropъ* s ukrajinským *stropyna* ,plaňka, laťka' a litevským *stripinis, strypas* ,klacek, kyj', rekonstruuje pro *stropъ* základní význam hromadný ,trámoví' a ,něco postaveného'; přiřadíme-li sem podle Endzelina [9] i litevský nazalizovaný protějšek *strampas* ,osekaný kmen' a přihlédneme-li zvláště k ukrajinskému jménu *strip* ,hromada dřeva',[10] dojdeme ještě k základnějšímu hromadnému významu slovanského *stropъ*, než předpokládá Zubatý, totiž k významu ,hromada osekaných kmenů, kmenové dříví, kulatina'. Na tento výchozí význam hromadný ukazují jednak fakta jazyková, jako jihoslovanské složeniny **stropvaliti* ,svaliti na hromadu' (srbocharv. *strovaliti*, bulh. *stropolja* < *stropalja*) [11] a české dokonavé sloveso *stropiti* ,dáti dohromady, shromážditi, seskupiti',[12] jednak fakta věcná: z hrubě otesaných kmenů a kulatiny se stavěla nejen stará primitivní přístřeší, ale i skutečné stropy v dnešním smyslu („Místo desek za stara na příčné trámy kladli tlusté tyče, *brliny* nebo *dřenice, trhanice, stropnice*").[13] Ve smyslu našeho výkladu tedy svrchní část slovanského příbytku (střecha, strop, půda) dostala své jméno podle materiálu, z něhož byla vystavěna. Kromě uvedených faktů můžeme snad tento výklad opřít také o to, že stejný významový vývoj (,kmenové dříví jako stavební materiál' > ,vystavěné přístřeší, strop') máme doložen i u jiného slovanského slova, u jména *poval:* v starší

[8] Jos. Zubatý, *Studie a články* I/2, Praha 1949, s. 166.

[9] J. Endzelin, Izvestija 15, kn. 2 (podle Preobraženského Etimol. slov. rus. jazyka 400).

[10] Viz B. D. Hrinčenko, *Slovař ukrajinškoji movy* IV, Kyjiv 1909 (1959), s. 217.

[11] Srov. zvláště Fr. Miklošič, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886, s. 326.

[12] Viz Jos. Jungmann, *Slovník česko-německý* IV, Praha 1838, s. 369.

[13] Fr. Bartoš, *Dialektologie moravská* II, Brno 1895, s. 434.

ruštině i v staré češtině se tak označoval hromadný pojem ‚poraže- ných, pokácených kmenů‘ (viz např. stč. *je se muž séci bez rádla všeliké dřevo srúbi, potře lesu poval hrubý*, sb. hr. Baworowského Ezop 2637), v slovenštině a v moravských nářečích *poval* znamená ‚strop‘ (srov. též polské *powała* ‚dřevěný strop‘ a staré ruské *poval- luša* ‚společná ložnice pro celou rodinu umístěná nad vytápěnou jizbou, tj. na stropě‘).[14] Vývojovou souvislost mezi názvem staveb- ního materiálu a pojmenováním výsledku příslušné stavební činnosti, tj. nějaké stavby, výstižně osvětluje V. Machek ve svém výkladu slova *most*: „z přejatého (od Němců) **mostъ* (srov. střhnm. *mast* ‚žerď‘ — *I. N.*) utvořeno *mostiti* ‚vykládati trámci nebo svazky prutů hatě (srově r. *mostjat oni mostiky kalinovy* = dělají mosty kalino- vé) nebo i podlahy jizeb, chlévů‘, odtud *(po)mostina* apod. ‚trámec‘; *mostъ* přitom ztratilo starý význam ‚trámec‘, ale chápáno druhotně jako postverbale k *mostiti* ‚dělati cestu přes močál‘, odtud jeho nový význam ‚most‘“ (v uvedeném slovníku s. 306). Náš materiál uka- zuje, že stejnou řadu jako **mostъ* ‚trámec, nebo spíše skupina trám- ců‘ (srov. *mostina* ‚trámec‘) — *mostiti* ‚vykládati trámci hatě — dělati cestu přes močál‘ — *mostiti mostъ* ‚stavěti most‘ tvoří také **stropъ* ‚kmenové dříví, kulatina‘ (srov. ukraj. *stropyna* ‚plaňka‘) — *stropiti* ‚dávati kmenové dříví dohromady — stavěti stavbu, zvlášť tě přístřeší‘ — *stropiti stropъ* ‚stavěti strop‘. Poněvadž tedy sloveso *stropiti* již samo o sobě vyjadřovalo typickou rukodělnou činnost vy- tvářející z jednotlivých dílů složitější celek (stavbu přístřeší apod.) je pochopitelné, že se stalo obrazným pojmenováním pro složitější činnost organizační — strojení kvasů a her, osnování různých kon- fliktů apod. Stojí za povšimnutí, že i právě uvedené výrazy orga- nizační činnosti, *strojení* a *osnování*, jsou z hlediska celoslovanského také pojmenováním rukodělných činností stavitelské techniky (viz *stroiti domъ, osnovati chramъ* v staré ruštině a jinde). Tím je sou- vislost mezi *stropiti stropъ* a *stropiti kvasy* zajištěna.

---

[14] Na původní širší uplatnění základu *poval-* v slovanském názvosloví vrchních součástí domu ukazuje nejen uvedená *povaluša* (srov. Vl. Dal', uved. dílo II s. 141), ale i tento staroruský doklad: *vъzdviže komary i sija pokry jako poval'ny- mi komarami* SkazSvSof 8 ipsisque in scyphi morem obtectis (I. I. Sreznev- skij, *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka* II, Sanktpeterburg 189[illegible] s. 993).

Zbývá se ještě pozastavit nad tou skutečností, že se slovesa *stropiti, ztropiti / tropiti* užívá převážně o podnicích nekalých, nežádoucích (*stropiti lecikakési hry, tropiti škody, neplechu, ztropiti si smích z někoho* apod.). Odkud se vzal tento záporný významový rys v slovese označujícím konstruktivní činnost? Odpovědět můžeme jen dohadem. Snad v souvislosti s vývojem stavitelské techniky přestalo být sloveso *stropiti* typickým výrazem pro stavbu přístřeší, ale zůstalo déle běžnějším pojmenováním pro budování dřevěných staveb nástražných (pastí, lapaček, sklopců apod.), takže se ho obrazně užívalo ponejvíce ve smyslu ‚dávat dohromady (organizovat) něco záludného, co má druhého nemile postihnout' (srov. dnešní slangové *dělat na někoho boudu*). Takový význam by byl nejlépe ilustrován právě jedním z dokladů nejstarších: *kdežť . . . stropie kvasy, neb chtiec lestně jeden druhého podtrhnúti, zlíť jsú to kvasi* (Štítný, Řeči ned. a svát. 174b).

Závěr: Sloveso *tropiti* je příkladem českého slova, jehož původ spíše osvětlíme z historie formálně i významově příbuzných slovanských slov a předmětů jimi označovaných než rekonstrukcí předhistorického stavu na základě hledaných mimoslovanských paralel. Specificky slovanský proces vidové dekompozice (odsouvání vidové předpony) spolu s výmluvnými fakty staročeskými nám umožňuje vyvodit sloveso *tropiti / ztropiti* ze starší vidové dvojice *stropiti* : *stropovati* (**strápěti*), vybudované na starém slovanském denominativu *stropiti* ‚stavěti z kmenového dříví (zvaného *stropъ*) nějakou stavbu, zvláště přístřeší (zvané postverbálně *stropъ*)'; odtud přenesený význam ‚dávati dohromady, strojiti, organizovati něco', doložený v stč. nedokonavém *stropiti* (*hry, kvasy* apod.). Přehodnocení tohoto nedokonavého slovesa prostého *stropiti* v dokonavé sloveso předponové *s-tropiti* bylo ovšem podmíněno zastřením oné původní souvislosti s podstatným jménem *stropъ* (tj. zánikem slovesa *stropiti* v původním významu), což lze bezpochyby spojovat s jistými změnami ve vývoji stavitelské techniky našich předků.

POSUDKY A ZPRÁVY

Cenný příspěvek k poznání jazyka a literatury národního obrození

V poslední době se zájem našich historiků, literárních vědců i jazykovědců stále více soustřeďuje na období obrozenské. Je jistě vítané, že se jazyk a literatura tohoto období staly předmětem bádání i skupiny jazykovědců a literárních historiků působících done dávna na Vysoké škole pedagogické v Praze. Podněty k výzkumu vyšly bezpochyby od dvou badatelů známých svými pracemi o dob obrozenské, od jazykovědce Aloise Jedličky a literárního vědce Felixe Vodičky. Oba se také přímo účastnili výzkumného úkolu řešenír dílčích témat. Z práce devítičlenného kolektivu vzešel sborník *Studi o jazyce a literatuře národního obrození*, vydaný jako 1. svazek řady Jazyk-Literatura Sborníku Vysoké školy pedagogické v Praze.[1] Sborník redigoval Alois Jedlička a Karel Dvořák. Tematické omezení sborníku na jedno vývojové období české kultury je třeba uvítat nejen jako projev vědecké kázně celého kolektivu, ale i jako předpoklad pro potřebnou konfrontaci badatelských výsledků.

Studie obsahují celkem devět příspěvků, a to šest lingvistickýcl a tři literárně historické. Z jazykovědných článků se však dva — Cuřínův a Štěpánkův — dosti těsně stýkají s tematikou literárněvědnou, a to v oblasti stylu. Všechny příspěvky mají značně vysokou úroveň, jsou psány jako celek přesvědčivě a vyznačují se přesnými formulacemi. Jen zdánlivě vybočuje z tématu sborníku desátý příspěvek, kterým je *Soupis prací prof. dr. Kvida Hodury*, pořízený Věrou Formánkovou. Studie totiž vycházejí jako pocta k osmdesátým narozeninám prof. Kvida Hodury, nositele Řádu práce prvního vedoucího učitele katedry českého jazyka a literatury na Vysoké škole pedagogické v Praze.

Podrobněji si všimneme jen těch příspěvků, které se zabývají otázkami jazykovými a slohovými. Nebudeme se přitom držet pořadí příspěvků, neboť to je chronologické: články nejsou seřazeny podle vědních druhů, nýbrž podle toho, jak jednotlivé problémy následují za sebou v samém obrozenském procesu.

Sborník zahajují dvě práce o mluvnickém díle Josefa Dobrovského: studie Aloise Jedličky *Josef Dobrovský a tvaroslovná kodifikace spisovné češtiny* (s. 5—24) a studie Přemysla Hauser

[1] Vydalo jej Státní pedagogické nakladatelství v Praze 1959, 274 (1) stran cena 22,90 Kčs.

Dobrovského práce o tvoření slov a domácí mluvnická tradice (s. 25 až 54). Zájem našich jazykovědců o mluvnické dílo Dobrovského je pochopitelný, uvážíme-li, že Dobrovského *Podrobná mluvnice českého jazyka* (1809[1], 1819[2]) položila základy českému vědeckému mluvnictví a stala se na dlouhou dobu autoritativní kodifikací nové spisovné češtiny. Vzniká však otázka, zdali je možno po četných studiích, podnícených zejména jubilejními příležitostmi, říci ještě něco nového o mluvnických pracích tohoto obrozenského vědce. Pochybnost o účelnosti podobných výzkumů však obě studie otištěné ve Sborníku VŠP dokonale rozptylují. Tak proti článku J. Víškové a J. Sirotka, uveřejněnému pod názvem *Zpracování českého tvarosloví u Dobrovského* ve sborníku *Josef Dobrovský 1753—1953*, vyznačuje se studie Jedličkova mnohem větší pronikavostí pohledu na otázku kodifikace spisovné češtiny. Rozšíření zorného pole, do něhož je dílo Dobrovského zasazeno, umožnilo autorovi dospět k některým novým poznatkům, důležitým právě pro vývoj spisovné normy. Pokud jde o poměr studie Hauserovy k studii Ant. Dostála (*Práce Josefa Dobrovského o tvoření slov*, sb. *Josef Dobrovský 1753—1953*), obě práce se vhodně doplňují. Dostál se zaměřil hlavně na teorii slovotvorných typů a na jejich klasifikaci u Dobrovského, kdežto Hauser zjišťuje vztah slovotvorných prací Dobrovského k domácí mluvnické tradici.

Jedlička si ve své studii vytkl úkol postihnout obecná kritéria, která Dobrovský uplatňuje při tvaroslovné kodifikaci češtiny. Vychází při svých úvahách ze základní, celkem obecně přijaté teze, že Dobrovský kodifikoval v podstatě konzervativní normu veleslavínskou, ale leckdy ji korigoval soudobým jazykovým obyčejem. Bylo by však třeba podrobněji vysvětlit, co se rozumí jazykovým územ v prvním desítiletí 19. stol., kdy Dobrovského mluvnice vznikala. Jedlička pak formuluje a jazykovým materiálem dokládá základní kritéria Dobrovského při kodifikaci tvaroslovné stránky spisovné češtiny. Vyzdvihuje především, že Dobrovský vidí tvaroslovnou normu v pohybu, že chápe i její vývojový proces. Lze tak alespoň soudit z poznámek Dobrovského o tom, že jedněch tvarů užívají autoři starší, druhých mladší (např. *rámě - rameno*) a že se některé tvary pociťují přímo za archaismy (např. 3. os. množ. *dadí* místo *dají*). V menší míře uplatňuje Dobrovský i hledisko spisovnosti a nespisovnosti tvaru. Omezuje se ovšem převážně na prostředky spisovné, ale někdy připomíná i tvary obecné, lidové (např. *můžu, můžou*). Nechybějí ani případy, kdy Dobrovský podává přesnější stylové hodnocení (např. tvar *ďál sem* ‚dělal jsem' označuje za „nízký"). Dosti často přihlíží i k frekvenci tvarů, např. tvar *Litoměřicemi* označuje za řidší než tvar *Litoměřici* (v dnešní tvaroslovné normě zvítězil

tvar *Litoměřicemi*). Vůbec je pro Dobrovského charakteristické, že zachycuje ve značném rozsahu tvarové dublety, z nichž mnohé považuje za rovnocenné (např. *v potoce* i *v potoku*, 2. množ. *jeskyní* i *jeskyň*).

Dobrovský zjišťuje v jednotlivých případech podmínky, na nichž závisí užití té nebo oné souznačné koncovky. Přitom určuje poměrně spolehlivě rozhodující činitele významové i formální. Z významových činitelů upozorňuje na obecný význam slova (nejčastěji na jeho konkrétnost nebo abstraktnost), na význam jistých předložkových spojení, na frazeologickou ustálenost některých výrazů apod.

Postřehl například, že neživotná jména mužská abstraktního významu mají obyčejně v 6. pádě jedn. čísla *-u*, kdežto jména konkrétního, nejčastěji místního významu *-e* (*-ě*) (v textu je tisková chyba: *-a*). Mezi formálními podmínkami pro volbu jedné ze souznačných koncovek uvádí Dobrovský u jednotlivých případů fonetickou povahu koncové souhlásky nebo hláskové skupiny, délku slova a libozvučnost. Tu a tam u něho proniká i zřetel k systémové souvztažnosti tvarů. Tak např. zjišťuje, že neživotná mužská podstatná jména, která tvoří 2. pád jedn. čísla koncovkou *-a*, mají často v 6. pádě jedn. čísla koncovku *-e* (*-ě*): *chlíva* — *v chlívě*. A konečně se u Dobrovského setkáváme i s kritériem výrazové zřetelnosti, tedy s kritériem funkčním: neodsuzuje např. koncovku *-ami* (*-mi*) v 7. pádě mužských podstatných jmen (*zubami, vlasami* i *vlasmi*). Zdá se, že byl prozíravější než pozdější gramatikové, kteří tvary na *-ami* prohlásili za nespisovné, vzdalujíce tím ještě více spisovný jazyk psaný od mluveného (ten měl ovšem koncovku *-ama*).

Jiné zaměření má studie H a u s e r o v a. Autor se v ní snaží odpovědět na otázku, v jakém poměru jsou slovotvorné práce Dobrovského k předobrozenské mluvnické tradici. K tomu cíli podává dosud nejpodrobnější přehled slovotvorných poznatků, které jsou obsaženy v našich mluvnických pracích počínajíc gramatikou Matěje Benešovského. Důležité je Hauserovo konstatování, že slovotvorné výklady v mluvnici Vavřince Benedikta z Nudožer nezávisí přímo na mluvnicích latinských (Donátově, Alvarově, Melanchtonově aj.)[2] a že je mnohde převyšují rozsahem i hloubkou zpracování. Hauser právem vysoce hodnotí slovotvorné kapitoly mluvnice Rosovy a tím podává nový důkaz o významné úloze této gramatiky v dějinách našeho mluvnictví. Rosovo zpracování slovotvorné stránky češtiny pak přejímaly nebo alespoň braly za základ vlastních výkladů všechny mluvnice až do rané doby obrozenské. Závislost na Rosovi lze odhalit ještě v mluvnici Bernolákově.

[2] Viz B. H a v r á n e k, *Vývoj spisovného jazyka českého*, Československá vlastivěda, řada II, Spisovný jazyk český a slovenský, Praha 1936, s. 64, 150.

Novou etapu v poznávání české slovotvorné soustavy znamenají práce Dobrovského. Dobrovský v nich sice využívá dosavadních poznatků, shromážděných mluvnicemi předobrozenskými, ale jeho syntetický pohled na tvoření slov je namnoze zcela nový, výklady starších gramatik jsou prohloubeny a očištěny od četných chyb a podstatně je rozhojněn příkladový materiál. Jako první gramatik pracuje s pojmem »kořen«, který chápe jako nositele základního významu a jako nejjednodušší prvek formální. Přihlíží i k hláskovým obměnám při tvoření slov, ale v tom se může opřít o starší mluvnickou tradici. Ve shodě s ní také rozlišuje dva základní slovotvorné postupy: odvozování a skládání. Za základní hledisko při třídění odvozenin zvolil stejně jako starší gramatikové hláskovou podobu přípon a tím přijal i nevýhody této klasifikace, neboť při ní uniká pozornosti souznačnost přípon a naopak slova různých obecných významů se dostávají do téže skupiny. Právem Hauser připomíná, že se u Dobrovského projevuje při významové charakteristice přípon jistá nevyrovnanost.

V poslední části studie Hauser řeší otázku závislosti Dobrovského na německých jazykozpytcích F. C. Fuldovi a J. Ch. Adelungovi. Dochází ke správnému závěru, že Dobrovský bral ze soudobých německých gramatiků podněty, ale že slovotvorné otázky češtiny a jiných slovanských jazyků řešil samostatně. Probral-li autor studie vztah Dobrovského k domácí mluvnické tradici a k soudobým německým gramatikám, neměl opominout ani prozkoumání poměru slovotvorných výkladů Dobrovského k obrozenským mluvnicím českým, především k mluvnici Tomsově a Pelclově.

Velmi důležitou otázku řeší Jan Sedláček v studii *O jmenných polovětných vazbách v obrozenské umělecké próze* (s. 247 až 264). Jde mu o původ nominální vazby, v níž je nositelem větné platnosti příčestí trpné nebo přídavné jméno (např. *přebíral se, zvědavostí puzen, v jejích psaních* J. J. Marek; *dokonalí na duši i na těle, srovnávali se ve všem* J. Jungmann), a o původ akuzativní vazby průvodních okolností (např. *nyní vystoupili, ruku v ruce, ze zachraňující jeskyňky* V. Hanka). Sleduje jejich vývoj nejen v češtině, ale i v staroslověnštině a v jiných slovanských jazycích.

Polovětné vazby s příčestím trpným nebo s přídavným jménem jsou doloženy velmi zřídka již v staré češtině, ale jsou omezeny skoro jen na texty přeložené z latiny nebo nějak souvisící s latinskou předlohou. Z toho Sedláček právem usuzuje na vliv latinský, ale poněkud nevhodně označuje tyto vazby za skladebné kalky. Jde přece o prvky, které nevybočují z české skladebné soustavy, i když čeština jinak dává přednost vazbám s přechodníkovými tvary slovesa *býti* (např. *hrózú poražena súci padla na tvář* Aseneth). V jistém rozsahu je

příčesťová nebo adjektivní vazba bez přechodníku doložena již v staroslověnštině a vlivem staroslověnským se rozšířila i v staré ruštině. Bylo by tu však třeba prozkoumat vztah staroslověnských vazeb k řečtině. Staropolské vazby tohoto druhu ukazují ovšem také na latinu. Poznámku Sedláčkovu o tom, že příčesťové a adjektivní vazby jsou dosvědčeny v jazyce dalmatských spisovatelů 18. stol., nutno rozšířit i na jazyk renesanční literatury dalmatské a dubrovnické (od konce 15. stol.).

Když zjistil výskyt těchto vazeb v staré češtině a v starších fázích vývoje jiných slovanských jazyků, zkoumal Sedláček jejich stav v době obrozenské. Bohužel zůstal dlužen odpověď na to, v jaké míře využívala příčesťových a adjektivních vazeb čeština humanistická (od konce 15. stol. do počátku 17. stol.). Uvážíme-li její značnou skladebnou závislost na latině, sotva lze v této době předpokládat úbytek příčesťových a adjektivních vazeb. Pravdu má ovšem Sedláček v tom, že se silně rozšířily teprve v období obrozenském a že se tak dálo pod vlivem francouzským a německým. Tyto vlivy však nelze podle našeho soudu přeceňovat. Mezi autory, kteří hojně užívali vazeb bez přechodníku, uvádí Sedláček V. S. Novotného, J. J. Marka, J. Lindu, V. Hanku a K. H. Máchu. Přitom někteří dávají přednost tvarům jmenným (např. *starostí zachvácen obličej svůj rukou zastřel* Kramerius), jiní tvarům složeným (např. *hrůzou jatý počal vyslouženec náramně křičeti* Mácha). Správný je Sedláčkův postřeh, že rozšíření těchto vazeb souvisí s obrozenským úsilím o vytvoření nové básnické prózy se zvláštní vrstvou stylově vyšších jazykových prostředků.

Stručněji pojednává Sedláček o polovětných vazbách se 4. pádem. Z materiálu vyvozuje, že pronikly do češtiny teprve v době obrozenské vlivem francouzským a německým (také němčina je přejala v 18. stol. z franštiny), a že tedy nesouvisí vývojově se starými větami jmennými typu *pro nevěstu pěknej mimochodník barevný . . ., hříva zlatem spletená, od jednoho mládence veden* (Vratislav z Mitrovic). K jejich rozšíření však přispěla existence souběžných vazeb přechodníkových typů *šla, košíček s kvítím na ruce majíc* (*majíc* není přechodník slovesa pomocného, jak uvádí Sedláček, nýbrž významového). Obě vazby pak Sedláček obhajuje proti brusičským výtkám a formuluje správný závěr, že „tu nešlo jen o pouhé napodobení cizího vzoru, nýbrž o tvůrčí akt uvědomělé jazykové tvořivosti, který byl plně v souladu s vnitřní vývojovou zákonitostí jazyka“.

Nejobsáhlejším příspěvkem ve *Studiích* je stať Karla Svobody *Souvětná stavba v jazyce Hýblových časopisů* (s. 73—136). Autor vykonal velmi záslužnou práci: prozkoumal souvětnou stavbu časopisů *Rozmanitosti* (1816—1822), *Hyllos* (1820—1821) a *Jindy a nyní* (1828—1831) a tím značně obohatil naši znalost obrozenské sklad-

by. Vybral si vhodně časopisy určené širokým vrstvám čtenářstva, v nichž úsilí o obecnou srozumitelnost vedlo k zajímavému střetání vyjadřovacích prostředků zastaralých s prostředky soudobého jazyka lidového. Správné je Svobodovo zjištění, že se uživatelé spisovné češtiny museli v době obrozenské vyrovnávat jednak se souvětným odkazem veleslavínským, jednak s prostředky pronikajícími do spisovného jazyka z místních nářečí nebo s prostředky nově vznikajícími, aniž jim obrozenská jazyková teorie poskytovala potřebnou pomoc. Tak se stalo, že se ve spisovném jazyce rozmohly spojovací prostředky souznačné a u mnohých prostředků se vyvinula nevýhodná mnohoznačnost.

Autor se zaměřuje hlavně na ty spojovací prostředky, jimiž se čeština obrozenská liší od češtiny dnešní nebo v jejichž vývoji představuje doba obrozenská významnou etapu. Za základní kritérium zvolil hledisko významové (nepřesně mluví o „věcném významu“ spojovacích výrazů), ale o prostředcích mnohoznačných pojednává jen na jednom místě, totiž u významu základního. To sice umožňuje ukázat mnohoznačnost prostředků, ovšem na druhé straně se při tomto postupu ztrácejí souznačné vztahy mezi prostředky různými.

V Hýblových časopisech zjišťuje Svoboda různé stupně skladebné složitosti počínajíc jednoduchou větnou stavbou a končíc složitou periodou. Zbytečně však váže sklon některých autorů ke skladebné složitosti na vliv cizojazyčné předlohy. Ve vztahu odporovacím a stupňovacím (doporučoval bych tyto vztahy oddělit) uvádí jako nejčastější spojky *nýbrž* a *ale* a jen ojedinělý výskyt zaznamenává u spojek *nobrž, anobrž* a *alebrž*. Příčinný vztah bývá často vyjádřen při postavení věty příčinné před větou řídící spojkou *že* nebo *poněvadž*, kdežto spojka *protože* se uplatňuje jen velmi zřídka. Ojediněle se užívá pro tento vztah spojek *jelikož* a *ježto*. Na rozdíl od dnešního jazyka bývají vedlejší věty různého druhu (obsahové i příslovečné, zejména účelové) uváděny podmiňovací částicí *by*. Věty podmínkové však začínají touto částicí jen zcela ojediněle. Běžné je počátkové *byť* jako součást podmiňovacího způsobu ve větách přípustkových. Pro otázku jazykové správnosti má význam Svobodovo zjištění, že v Hýblových časopisech jsou časté věty s *příliš (tuze) — než aby* a jen ojedinělá je věta s *příliš — aby*. Nelze však tyto věty odtrhovat, jak to činí autor, od vět s *než aby* po komparativu přídavného jména nebo příslovce. Podrobně probírá Svoboda věty s *když, co* a *co zatím* (spojovací výraz *co zatím* naprosto převažuje nad spojovacím výrazem *zatím co*) a vypočítává spojky vyjadřující střídání jednoho děje druhým v bezprostředním časovém sledu: *jak* (zřídka *jakž*), *jak brzy, jak mile*, ojediněle *jak rychle* a *jak skoro*; *sotva, sotva že, ledva, ledva že, jedva, jedva že*. Nakonec pojednává o větách vztažných.

Jazyku a stylu jednotlivých obrozenských autorů jsou věnovány dvě studie: Frant. Cuřína *Vývoj jazyka V. Kl. Klicpery* (s. 149 až 193) a Vladimíra Štěpánka *Tylův Čestmír ve vývoji jazyka národního dramatu* (s. 195—228). Velmi cenná je studie Cuřínova, neboť přispívá nejen k poznání literární češtiny desátých a dvacátých let 19. stol., ale zachycuje i vývoj Klicperova stylu od let dvacátých do padesátých. Autor pečlivě sesbíral i Klicperovy výroky o soudobém literárním jazyku, vložené především do úst jeho dramatických postav. Rozbor Klicperova jazyka zahajuje analýzou slovníku, a to lidových prvků, pravděpodobných dialektismů a dobových literárních neologismů. Zejména při hodnocení neologismů postupuje obezřetně: nepřipisuje jejich tvoření Klicperovi, nýbrž připouští, že je Klicpera mohl převzít od jiných soudobých autorů. Nesouhlas vzbuzuje jen zařazení některých literárních slov mezi slova v době obrozenské obvyklá nebo aspoň známá (např. *kloubotřes, nápraší, protivec, uvysloupiti* aj.). Pěkně je zpracována část o makaronismech, zejména latinskočeských. Zvláštní pozornost věnuje Cuřín slovům složeným jako charakteristickým prvkům jazyka krásné literatury, ale ne dost zřetelně odděluje složeniny již ustálené od složenin tvořených příležitostně k cílům poetizačním. Pokud jde o volbu pojmenování, zjišťuje v Klicperově stylu značnou zálibu v opisech, perifrastičnost (přesněji metaforičnost, zálibu ve vyjádření přeneseném). Nakonec podrobněji rozebírá skladebné prostředky, zejména vazby přechodníkové, přívlastkové (zařazuje mezi ně i doplňkové), trpný rod a slovosled.

V druhé části studie pojednává Cuřín o Klicperových jazykových úpravách při přepracovávání her od let čtyřicátých. Rozborem textových změn slovníkových i skladebných dochází k závěru, že Klicpera jazyk svých dramatických děl vědomě poetizuje a tím vzdaluje od lidového prostředí. Je to nesporně Klicperův omyl, i když se Klicpera opíral o soudobé stylistické teorie. Nelze však pro to označit dílo Klicperovo od čtyřicátých let za anachronismus.

S příspěvkem Cuřínovým, který vychází z rozboru jevů jazykových a vyúsťuje v hodnocení jejich stylových hodnot, se v mnohém stýká i studie Štěpánkova o jazykové stránce Tylovy tragédie *Čestmír.* Zatímco práce Cuřínova se opírá o podrobné charakteristiky jazykovědné, je rozbor jazyka Tylova viděn u Štěpánka očima literárního historika, který jazykovou a slohovou stránku Tylovy hry sleduje především jako složku vývojového procesu, jímž prochází obrozenské drama.

Štěpánek se nejprve zamýšlí nad obecnými otázkami jazykové výstavby národního dramatu v době obrozenské, zejména nad tím, jak se v obrozenských dramatických dílech realizoval požadavek přiro-

zenosti a srozumitelnosti jazyka a jak se tento požadavek střetal s obecnou tendencí k poetickému vyjadřování. Pak srovnává výrazové prostředky Tylova Čestmíra se soudobou spisovnou normou, ale neprovádí hlubší jazykovou analýzu: omezuje se v podstatě jen na konfrontaci s jazykem Máchovým (podle rozboru Havránkova) a s Jungmannovým Slovníkem. Dále následuje pojednání o obrazných prostředcích, vyúsťující v závěr o jejich působivosti a obecné srozumitelnosti. Dosti nesoustavně je zpracována kapitolka o prostředcích skladebných; obsahuje však některé zajímavé údaje o slovosledu. Část o využití zvukové stránky jazyka se skládá jen z několika poznámek o eufonii.

Vedle článků věnovaných otázkám jazykovým a stylistickým obsahuje sborník tři studie literárně historické: Jana Červenky o Krameriově překladu „Mladého Robinzona" (s. 55—72), Karla Dvořáka o neznámém Kollárově příspěvku do německého časopisu Patriot (s. 137—147) a Felixe Vodičky o Máchově náčrtu literárně kritické studie (s. 229—245). Po metodologické stránce vyniká studie Vodičkova.

Jak vyplynulo z našeho kritického rozboru jednotlivých studií, má sborník velmi dobrou úroveň a spolehlivě poučuje o různých otázkách jazyka a literatury našeho národního obrození. Měl by se stát svou tematickou sevřeností podnětem k podobným vědeckým sborníkům na jiných vysokých školách.

Milan Jelínek

Český přínos k studiu dětské řeči

Poznání vývoje dětské řeči, jeho zákonitostí nebo tendencí, má význam nejen pro teorii a praxi zvládání mateřského jazyka, ale i pro objasnění některých, a to i základních otázek vývoje lidské řeči vůbec. Je proto dosti zajímavé, že v počátcích moderního studia dětské řeči převládají mezi badateli o tomto předmětu psychologové, fyziologové, a ovšem i pedagogové, kdežto jazykovědci mezi nimi téměř chybějí.

Výjimku nenajdeme ani v historii bádání českých. Alespoň nejvýznamnější práce v tomto oboru, která se rovnocenně přiřazuje k řadě studií cizích z konce minulého století a z počátku století tohoto, *Studium řeči dětské* (I, 1906; II, 1908) od Františka Čády, je opět dílem filosofa a pedagoga.

Až od let třicátých se počínají u nás objevovat práce filologů (nejprve Fr. Trávníčka, J. Janka, též B. Hály), které nejsou jen letmou zmínkou o určitých jevech dětské řeči nebo o para-

lelách, jaké je možno najít v jazykovém vývoji a v rozvoji dětské řeči, ale které přinášejí hlubší rozbor a hodnocení některých jevů dětské řeči z hlediska především jazykovědného. Soustavné bádání o jazykové stránce dětské řeči, zejména o vývoji její složky zvukové a o rozvoji slovní zásoby českého dítěte je však teprve zásluhou Karla Ohnesorga, profesora fonetiky na brněnské universitě.

Po přípravné studii *O vývoji dětské řeči a její fonetice* (Pedologické rozhledy 3, 1947, s. 65—91) vyšly současně dvě jeho první knižní práce o tomto tématu, *O mluvním vývoji dítěte* (Praha 1948) a *Fonetická studie o dětské řeči* (Praha 1948), založené na studiu vývoje řeči autorova synka. V první z nich se pokusil autor rozebrat působení činitelů, které tento vývoj mohou ovlivňovat, vymezil období vývoje dětské mluvy a zamyslil se nad obecnými otázkami vývoje lidské řeči a zákonitostmi počátků dětské mluvy speciálně, v druhé podal podrobný rozbor vývoje zvukové stránky řeči svého synka a připojil obsáhlý vývojový slovník v přesném fonetickém přepisu. Obě práce byly příznivě přijaty odbornou kritikou naší i zahraniční a patří — zejména práce fonetická — k nejlepším novějším pracím o dětské řeči vůbec.

Vznik některých cizích děl, která podobně jako studie Ohnesorgovy zachycovala vývoj řeči dětí u jiných národů a na které již mnohdy mohl působit i vzor jeho prací, spolu s novým autorovým studiem českého materiálu vedl ho pak k napsání několika menších studií. V nich se začíná výrazněji uplatňovat Ohnesorgův zřetel k postižení obecných zákonitostí vývoje dětské řeči. Patří sem např. článek *Růst slovní zásoby v dětské řeči* (Universitas Carolina 1955, Philologica I, č. 1, s. 85—107), a zvláště studie *Kapitola ze srovnávací fonetiky dětské řeči* (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 4, A, č. 3, 1955, s. 95—101).

Toto druhé období autorových studií, charakterizované úsilím o zobecnění získaných poznatků, které by mohlo vést až k pracím skutečné srovnávací pedolingvistiky, uzavírá formálně *Druhá fonetická studie o dětské řeči* (Spisy filosofické fakulty brněnské university 57, Brno 1959). Je v ní proveden — podobně jako v studii první — podrobný rozbor fonetického vývoje řeči jednoho dítěte (tentokrát autorovy dcerky), a to rozbor jak vývoje jednotlivých hlásek a hláskových kombinací, tak i modulací souvislé řeči a všech zvukových vlastností promluvy (který byl tak příznivě přijat kritikou již v studii první)[1] a dále je tu připojen obšírný slovník zachycující zvukové realizace 1630 slov (z toho 16 dětských interjekcí). Již sám tento cenný materiál řadí i tuto Ohnesorgovu práci k nej-

[1] Srov. M. Cohen, Bulletin de la Societé de Linguistique 48, 1952, s. 20.

důležitějším podobným studiím cizím. Avšak cena studie stoupá tím, že jde o materiál konfrontační, na jehož základě je možno provést srovnání vývoje dvou dětí, ne však pouze jakýchkoli dětí téže národnosti, nýbrž takových, které vyrůstaly v témž prostředí, v analogických podmínkách a vzájemně na sebe působily.

Již na uspořádání práce je zřejmé, jak autor usiloval o to, aby ji bylo možno srovnávat se studií první. Tomuto záměru obětoval, jak se zdá, i leckterou možnost zlepšení a prohloubení výkladů zkoumaných jevů a na některých místech — a zde se domnívám, že ne vždy zcela na prospěch díla — i možnost častějších obecnějších lingvistických závěrů, jaké bychom snad byli očekávali po četbě uvedených již menších studií.

Avšak už sama možnost srovnávání obou prací, jež takto tvoří jednolitý celek, je velmi cenná. Autor tyto možnosti ve své studii ještě podtrhuje všude, kde na paralely a rozdíly přímo ukazuje. Je to zejména tam, kde podává celkový nástin vývoje zásoby hlásek a jejich realizací u obou sourozenců (s. 41n.). Tabulky, které zde připojuje (zejména s. 43), jsou velmi názorné a ukazují, jaká zobecnění budou v tomto směru možná. Jsou z nich jasně zřejmé obecné tendence v pořadí vývoje i ustalování artikulace hlásek. Ukazuje se tu například, že není rozhodující absolutní posloupnost vývoje veškerých hlásek, že však je téměř naprostá shoda v postupu vývoje hlásek vždy uvnitř jednotlivých hláskových kategorií, např. souhlásek závěrových (i když zde pořadí vývoje retnic a souhlásek zubodásňových může být rozdílné), úžinových (a to opět odděleně znělých a neznělých) atd. Naopak je zase zřejmé, že mezi vznikem hlásek náležejících různým kategoriím (např. *v* : *š*, *v* : *s*, *l* : *f*, *k* : *z*, *v* : *j* apod.) není souvislosti, a že tedy vznik jedné není podmíněn zvládnutím druhé a naopak. Menší odchylky od těchto tendencí (např. obdivuhodně brzký vývoj souhlásky *l* u chlapce) nemohou tu zakrýt jasně pronikající tendence.

K výkladům samým mám jen několik drobných poznámek. Autor uvádí (s. 26), že tři faktory, které působí zdržení vývoje velárních souhlásek, totiž obtížnost artikulace, nesnadné akustické rozlišování *k* - *t* a malá možnost odzírání jejich artikulace, nejsou rovnocenné. Poslední z nich pokládá za nejméně významný a uvádí na podporu svého názoru zkušenost, že se zadopatrové *n* objevuje v řeči dětí ihned a automaticky před *k* a *g*, jakmile jsou tyto hlásky náležitě artikulovány. Přitom jistě správně usuzuje, že jeho realizace není usnadněna odzíráním. Jsem toho názoru, že příčina poměrně snadného vývoje zadopatrového *n* bude především přece jen jiného druhu. Vyplývá to ostatně z autorových výkladů na jiných místech práce

v odstavcích o vzájemném působení hlásek (např. s. 54 a 78), kde se zdůrazňuje daleko silnější sklon k spodobě hlásek v místě a způsobu artikulace v dětské řeči než v řeči dospělých. Vznikla-li tedy tato spodoba záhy, přesto že šlo o hlásku s malou optickou oporou, je zde příčina právě v tomto sklonu k souhláskové spodobě v dětské řeči; skutečnost, zda je možno tuto hlásku odzírat, nebo ne, velmi důležitá podle mého názoru u hlásek, jež nejsou podmíněny hláskovým okolím (*k, g, ch*), zde nepůsobila ani kladně, ani záporně.

K téže kapitole (s. 27) mám však i připomínku další. Případy záměn zadopatrových souhlásek za zubodásňové a naopak v řeči synkově již z doby, kdy chodil do školy (tj. doklady *sádlová polífka* místo *ságová, giastáza* místo *diastáza*) mají — kromě nesporné příčiny v akustické podobnosti obou kategorií hlásek — v těchto slovech (a v tomto věku) snad již i silnější příčiny jiné (tj. v prvním případě významovou — *sádlo* bylo dítěti známé, *ságo* nikoli; v případě druhém snad již i povědomí hlásky *g* jako příznaku cizosti slova).

K otázce posloupnosti vývoje jednotlivých souhlásek bych připojil ještě malou poznámku. V závěru se praví, že až po likvidách (*l* a *r*) se vyvíjejí „hlásky, které jsou zvláštním rysem repertoáru fonémů určitého jazyka" (s. 77). Domnívám se, že by i zde bylo spíše vhodné zdůraznit, že se nejpozději vyvíjejí ony hlásky, které předpokládají předchozí vytvoření jiných, jednodušších artikulací, jsou tedy nejsložitější. Tak u českého *ř* (např. znělého) je možno snad schematicky zachytit vývojovou linii (popř. vývojové linie) asi takto:

j → l → r ↘ ř
š → ž ↗

Shrnutí a klasifikace činitelů rozhodných pro fonetický rozvoj řeči dítěte nalezne jistě všeobecně příznivé přijetí (s. 71n.). Zdůraznění vlivu okolí, a zvláště řeči staršího sourozence na vývoj řeči mladšího, umožnění podrobného srovnání patří — jak jsem se již zmínil — k největším kladům Ohnesorgovy práce.

Tato možnost porovnání je ve značné míře dána i připojeným obšírným slovníkem, vypracovaným s velkou pečlivostí. Zpracování takového slovníku je ovšem prací velmi obtížnou a názory na jeho nejvhodnější uspořádání se mohou různit. Ohnesorgův slovník není pouze slovníkem, který má ilustrovat bohatým materiálem výklady o vývoji fonetických realizací hlásek a hláskových kombinací, nýbrž poskytuje velmi cenný podklad pro studium vývoje slovní zásoby. Z tohoto hlediska by měli pravděpodobně i lexikologové připomínky k uspořádání slovníku. Sám se domnívám, že by zde nebylo na škodu uvážit, v jaké míře bude užitečné „hnízdovat", zda bude např. nutné

uvádět jako heslo slovo základní, jsou-li doklady pouze na zdrobnělinu nebo jiné odvozeniny. Tak u hesel *džbán, lampión, nočník, ořech, osel, sukně*, popř. též *mlýn* apod. jsou uvedeny pouze doklady na zdrobněliny, popř. na jiná slova odvozená, nikoli však na toto slovo základní, kdežto jinde jsou hesla dvě (např.: *hodina* — *hodiny*), nebo je jako heslo uváděna pouze zdrobnělina, např. *lístek, píšťalka, špička* (podobně tomu bylo i v 1. studii, někde však byla uvedena jako heslo pouze zdrobnělina, např. *nočníček*).

Všechny tyto připomínky jsou však pouze drobnými poznámkami, mnohdy diskusními, které nechtějí nijak snížit tento náš znamenitý příspěvek k studiu dětské řeči. Doufejme, že není ani poslední v tomto oboru — prof. Ohnesorg vytvořil zde již pracovní metodu užívanou i jeho žáky a spolupracovníky [2] — a že ke studiím převážně materiálovým připojí i větší studii obecnou a zobecňující, stejně důležitou, jako jsou jak jeho populární publikace o vývoji dětské řeči, určené rodičům (zejména *Naše dítě se učí mluvit*, Praha 1959), tak i odborné stati týkající se otázek na pomezí fonetiky dětské řeči a logopedie.[3]

Milan Romportl

Slavistický sborník Karlovy university „Slavica Pragensia“

Pražská Universita Karlova vydávala dosud práce slavistů působících na filologické fakultě v periodických sbornících „Universitas Carolina-Philologica“ a „Acta Universitatis Carolinae-Philologica“. Tyto sborníky obsahovaly práce z nejrůznějších filologických oborů. R. 1959 začala filologická fakulta vydávat samostatnou řadu publikací určenou výhradně pro práce slavistické a nazvanou *Slavica Pragensia*. Její první svazek věnovali pražští universitní slavisté k pětasedmdesátinám Antonínu Frintovi, profesoru bulharského jazyka a literatury a lužickosrbského jazyka a literatury na pražské universitě.

Prof. Frinta patří k zakladatelům naší fonetiky a našeho jazykového zeměpisu. Ve svém vědeckém díle věnoval však pozornost celé sla-

[2] Srov. J. Pačesová, *Contribution à l'étude de la phonétique du langage enfantin* (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 1959, A 7, s. 20—30); L. Bartoš, *Observations sur les réalisations phonétiques dans le langage d'un enfant de deux ans* (tamtéž, s. 5—19).

[3] *Frekvence dyslalií a jejich fonetický výklad* (Československá logopedie 1956, s. 100—113).

vistice a byl po Adolfu Černém a svém předchůdci na universitě Josefu Pátovi předním pěstitelem novodobé slovanské vzájemnosti u nás.[1] Ke všem těmto oblastem se také obracejí příspěvky v sborníku Frintovi věnovaném. Jsou to nejen příspěvky jazykovědné, ale i literárněvědné. My tu podáváme podrobnější zprávu především o těch článcích, které se týkají českého jazyka.

K základnímu badatelskému oboru Frintovu, k fonetice, jsou zaměřeny čtyři příspěvky. Všechny navazují na otázky, které v svém díle řešil oslavenec. Boh. Hála v článku *První pokus o stanovení charakteristických tónů českých samohlásek* (s. 21—23) hodnotí Frintovo určení tzv. formantů českých souhlásek (z r. 1909) a dospívá k závěru, že Frintův pokus byl na svou dobu pozoruhodný. — Ostatní tři příspěvky se úže nebo volněji dotýkají Frintových prací dialektologických, zvláště jeho knihy „Fonetická povaha a historický vývoj souhlásky *v* v slovanštině“ (z r. 1916). V článku *K osudům labiálních frikativ* (s. 25—30) rozbírá Milan Romportl gramofonový snímek mluvy starší ženy z Bedřichova Hradce (40 km severovýchodně od Opolí v Polsku), který r. 1933 pořídil prof. Olesch z Berlína. Bedřichův Hradec (německy Friedrichsgrätz, polsky Grec) byl v polovině 18. století založen východočeskými protestantskými emigranty. Romportl zkoumá výslovnost souhlásek *v* a *f*, opravuje Oleschův přepis a konstatuje, že informátorka ve všech polohách vyslovovala obouretné *w*. Souhlásku *f*, vyskytující se ostatně jen v cizích slovech, vyslovovala vždy retozubně, nikoli obouretně. Romportl mimo jiné správně upozorňuje, že v archaických oblastech východočeského nářečí je třeba lišit spojení *ow* a dvojhlásku *ou* ze starého *ú* a uzavírá, že se výslovnost v Bedřichově Hradci pravděpodobně nepříliš vzdálila od výslovnosti východočeských emigrantů z poloviny 18. století. — K. Ohnesorg pokračuje v studiích o vývoji dětské řeči článkem *Hlásky f a v v řeči dětské* (s. 31—36). Zjišťuje, že obě souhlásky tvoří v dětské řeči po stránce svého vývoje zvláštní kategorii, a sleduje jejich vývoj. Souhláska *f* se objevuje a ustaluje dříve než *v* a obě se zpočátku artikulují obouretně. — Přemysl Janota a Ludmila Švestková popisují a obrazově dokládají fotografickou a kinematografickou metodu zkoumání retné činnosti (*K metodice výzkumu retní činnosti*, s. 37—44).

Druhý oddíl sborníku zahajuje německy psané pojednání Vl. Skaličky *O transpozici* (s. 45—52). Transpozicí míní autor skutečnost, že „jazykové jednotky náležející do různých oddílů jazyka jsou

[1] Frintovo dílo v sborníku hodnotí Jos. Kurz, *Slavistické dílo prof. dr. Antonína Frinty*, s. 3—14, a K. Ohnesorg, *Fonetika v díle Antonína Frinty*, s. 15—20.

často úplně nebo částečně identické (např. zájmena a osobní koncovky, pády a syntaktické funkce, modální slovesa a způsoby)" (české resumé s. 52). Skalička probírá jednotlivé druhy transpozice v slovní zásobě, v tvoření slov, v tvarosloví atd. — Karel Horálek v článku *K vývoji měkkostní korelace souhláskové v praslovanštině a v češtině* (s. 53—58) opakuje svoje nedávné poznámky k fonologickému hledisku v jazykovědě[2] a vrací se k výkladu měkkostní korelace (tj. protikladů měkkých a neměkkých souhlásek) v slovanských jazycích. Uvádí některé poznámky k tzv. slabičné měkkostní korelaci, klade počátek vzniku palatálních protikladů už do praslovanštiny a vyslovuje názor, že „hybnou silou vývojových procesů, které v slovanských jazycích vedly k různým přestavbám hláskového systému, je možno vidět především v tendenci k zjednodušení" (s. 56). Připojuje další poznámky ke vztahu měkkostní korelace, kvantity a polytonie (tj. melodického přízvuku) v jednotlivých typech slovanských jazyků a znovu odkazuje na to, co napsal v citovaném článku v Slavii: z hlediska typologického je pravděpodobnější, že se v češtině přízvuk od počátku ustálil na slabice první, nikoli nejdříve na slabice předposlední.

Popisu jazyka české menšiny v Jugoslávii je věnována stať Jaromíra Běliče *Poznámky o češtině na Daruvarsku v Jugoslávii* (s. 59—75). Menšina vznikala v 19. století postupným příchodem přistěhovalců z různých částí českého jazykového území, nejvíce z oblasti nářečí severovýchodočeského. Bělič probírá jednotlivé složky jazyka a konstatuje, že se „nestejnost nářečního původu přistěhovalců podnes projevuje v drobných nářečních rozdílech mezi jednotlivými osadami a snad i uvnitř nich" (s. 61) a že srbocharvátské vlivy na jazyk přistěhovalců je možno zjistit především v slovní zásobě. Vcelku je mluva daruvarské menšiny značně rozkolísaná. Přispěl k tomu i nedostatek českých škol do první světové války.

Ukázku vědeckých výtěžků, ke kterým dospěl v toponomastice (tj. nauce o zeměpisných jménech) zvláště metodou tzv. malých typů,[3] podává v sborníku Vladimír Šmilauer v článku *Západočeská místní jména na* -ovo (*typ* „Černíkovo") (s. 77—86). Na základě materiálu Profousova i svého vlastního určuje zeměpisné rozšíření tohoto typu jako „pás táhnoucí se podél jihozápadních hranic Čech od Bečova nad Teplou k Prachaticům v délce asi 190 km, v průměrné šířce asi 40 km" (s. 83). Vlastním historickým jádrem tohoto území byla jeho západní část a odtud se jev v 16. a 17. století šířil na jihovýchod, na Strakonicko a Prachaticko. Šmilauer soudí, že

---

[2] Slavia 28, 1959, s. 435—438.

[3] Viz zprávu v Naší řeči 42, 1959, s. 163.

„jména na *-ovo, -ino* jsou dialektickým znakem původního obyvatelstva západočeského“ (s. 86). Tento závěr je zřejmě správný a je důležitým příspěvkem k řešení otázky, zda a do jaké míry se v českých nářečích obráží staré kmenové rozdělení.[4]

Frekvenci protetického *v* v lounských městských knihách zjišťuje Adolf Kamiš v drobném článku *K rozsahu protetického* v *v 16. století* (s. 87—91). Potvrzuje, že v mluvené lidové řeči byl tento jev (předsouvání souhlásky *v*) živý (např. *vodpor vzešel vo kšaft*). V textech je ovšem kolísání; zvlášť nápadný je řídký výskyt protetického *v* v lounské „Knize svědomí“.

V příspěvku *Poznámka k otázce tzv. spony v nové češtině* (s. 93 až 97) se Pavel Novák vrací k pojetí Ertlovu, podle něhož není rozdíl mezi slovesem *být, bývat* a jinými slovesy, a ve větě *Otec byl strojníkem* je tedy možno pokládat slovo *strojníkem* za doplněk. Soudí tak na základě rozboru koordinace ve větách jako *Jsou a cítí se Čechy*, v nichž je koordinačně spojeno tzv. sloveso sponové se slovesem jiným. I v dalším postupu vychází autor především z formálně syntaktické analýzy, jak ukazuje jeho rozbor věty *Čas jsou peníze*. Tu je podle něho možné pokládat za podmět slovo *peníze*. Tyto závěry nebudou jistě přijaty všechny. V uvedeném případě (*Jsou a cítí se Čechy*) nejde o několikanásobný přísudek, nýbrž o spojení dvou vět, z nich v první je elipticky vypuštěno přísudkové jméno. Jistě však bude přijat autorův požadavek, aby se studiu souřadných spojení věnovalo více pozornosti než dosud. Novák uvádí, že je třeba tento problém řešit i pro přípravu strojového překladu.

Pro poznání vývoje českého přízvuku má význam zjištění Pavla Trosta (*Přízvuk českých slov v němčině*, s. 99—102), že „nelze přízvuk slov a vlastních jmen českého původu v němčině chápat jako odraz českého přízvuku“ (s. 101). Dosud totiž někteří badatelé pokládali koncový přízvuk v českých místních jménech přejatých do němčiny, např. *Chomutov - Komottau*, za svědectví, že v češtině nebyl zpočátku přízvuk na první slabice.

Ostatní jazykovědné příspěvky Frintova sborníku jsou zaměřeny k problémům jiných slovanských jazyků: tři řeší nesnadnou otázku lužickosrbských jednoduchých slovesných tvarů minulých, zbývající čtyři se týkají problematiky balkánské, srbocharvátštiny a ruštiny.

První svazek sbírky *Slavica Pragensia* je opravdu důstojnou poctou prof. Frintovi. Přináší nejen nová řešení některých závažných problémů, ale také mnoho podnětů k prohloubené práci další.

František Cuřín

---

[4] Srov. článek Slavomíra Utěšeného *K otázce původu českých nářečních oblastí*, Slavia 27, 1958, s. 188—208.

Práce na slovanské jazykovědné terminologii

V březnu tohoto roku konala se v Praze porada lingvistické sekce Mezinárodní terminologické komise, ustavené na IV. mezinárodním slavistickém kongresu v Moskvě. Účastnili se jí zahraniční členové Mezinárodní terminologické komise: ze Sovětského svazu prof. A. B Šapiro a J. A. Bokarëv, z Polska akad. W. Doroszewski, z Bulharska člen koresp. L. Andrejčin, z Jugoslávie prof. P. Ivić a z NDR zástupce lužickosrbských jazykovědců dr. R. Jenč vedle českých a slovenských členů Čs. terminologické komise lingvistické a četných domácích hostí. Na poradě byly předneseny referáty o stavu a problematice lingvistické terminologie v jednotlivých národních jazycích, o práci vykonané v oblasti jazykovědné terminologie a o národních terminologických komisích už existujících nebo připravovaných. Na jednání se význačnou měrou podíleli i čeští jazykovědci, ať vypracováním a přednesením referátů, nebo účastí v diskusích.

Základní referát za Čs. terminologickou komisi měl její předseda prof. Al. Jedlička. Rozebral v něm dnešní stav a současnou problematiku české jazykovědné terminologie a představil dosavadní práci Čs. terminologické komise i její úkoly a plány pro činnost další. O slovenské jazykovědné terminologii a o chystaném novém vydání základní příručky slovenské jazykovědné terminologie promluvil místopředseda komise doc. J. Ružička. Další referáty československých členů se týkaly obecných otázek teorie termínu a terminologie (dr. J. Horecký), problematiky koordinace slovanské jazykovědné terminologie (dr. Š. Peciar probral tuto problematiku na úseku fonologie a morfologie, doc. J. Bauer v oblasti syntaxe a doc. K. Hausenblas v oblasti stylistiky) i konkrétních prací slovníkových (prof. J. Vachek podal zprávu o svém slovníku terminologie „Pražské školy" [„Dictionnaire de Linguistique de l'École de Prague, Utrecht-Anvers 1960], prof. Vl. Skalička naznačil způsob zpracování výkladového slovníku jazykovědné terminologie, který chystá, a představil „Rusko-český slovník lingvistické terminologie", který právě vychází péčí Čs.-sovětského institutu v Praze).

Třebaže se referáty i diskuse soustřeďovaly hlavně na vědeckou lingvistickou terminologii, nemohly si nevšímat jejího poměru k terminologii školské. Šlo přitom zvláště o mezinárodnost terminologie (tu je třeba podporovat v terminologii vědecké) a o otázky stabilizace a normalizace terminologie (ta je sice žádoucí i v terminologii vědecké, ale v terminologii školské je přímo nezbytná). A právě na

---

[1] Zprávu o ustavení Čs. terminologické komise lingvistické viz v Slově a slovesnosti 21, 1960, s. 158n.

úseku základní terminologie jazykovědné přineslo jednání konkrétní výsledky: bylo dohodnuto zpracovat a vydat k V. slavistickému kongresu, který se bude konat v r. 1963 v Sofii, „Slovník základní jazykovědné terminologie slovanské“; tento slovník, jehož základní heslový podklad má vypracovat Čs. terminologická komise a jehož vydání zajistí bulharská komise, bude obsahovat ekvivalenty termínů ve všech slovanských jazycích. Má být nejen praktickou příručkou podporující studium jazykovědné literatury v jednotlivých slovanských jazycích, ale i příležitostí k ověření zásad i metod zpracování velkého srovnávacího slovníku slovanské jazykovědné terminologie.

Z dalších konkrétních výsledků je třeba vyzdvihnout přípravu sborníku věnovaného otázkám jazykovědné terminologie slovanské, který vydá Bulharská akademie věd.

Závěrečné usnesení z porady, které přednesl předseda lingvistické sekce Mezinárodní terminologické komise prof. A. V. Isačenko, zavazuje zástupce jednotlivých zemí, aby se v příslušných institucích přikročilo k úplné registraci, inventarizaci národní jazykovědné terminologie (na podkladě takovéto registrace bude teprve možno vypracovat slovník slovanské jazykovědné terminologie), aby se pořídil bibliografický soupis prací o jazykovědné terminologii, aby se vyměňovaly získané zkušenosti i zpracované materiály a aby se ihned zajišťovala koordinace terminologie nově vznikající, zvláště terminologie nových oborů (zejména v oboru teorie strojového překladu, tzv. matematické lingvistiky aj.).

Porada splnila svoje poslání především v tom, že vyzdvihla význam studia i řešení terminologických otázek vlastního oboru (podíl jazykovědců na řešení otázek obecně terminologických, stejně jako jejich podíl na vytváření a normalizaci terminologie jiných oborů je u nás již delší dobu značný) a dala podnět i k organizačnímu zajištění této práce a k mezislovanské spolupráci. *Rd*

Prof. dr. František Jílek sedmdesátiletý

Dne 9. srpna 1960 se dožil sedmdesáti let profesor Karlovy university dr. František Jílek-Oberpfalcer, dlouholetý přispěvatel Naší řeči a v letech 1932—1949 člen její redakční rady.

Odborná veřejnost zná profesora Jílka především jako autora spisu „Jazykozpyt“ (1932), informujícího o jednotlivých lingvistických otázkách a pojmech. Do dějin naší jazykovědy se však profesor Jílek zapsal studiemi našich slangů („Argot a slangy“ v Československé jazykovědě, 1934, a „Z minulosti českého argotu“ ve Sborníku filo-

ogickém, 1935) a studiemi o jazyku knih smolných („Jazyk knih erných, jinak smolných“, 1935, spolu s publikací dokumentů „Vynání na mučidlech“, 1937). Nejširší naší veřejnosti je profesor Jílek nám bohatou činností přednáškovou, jíž zejména v době okupace zbuzoval zájem o naši mateřštinu poukazem na její hodnoty estetické a emocionální. Tato činnost mu dala podnět a látku i k publiacím popularizačním.

Do dalších let přejeme profesoru Jílkovi hodně zdraví a úspěchů práci.

Z KNIH, ČASOPISŮ A NOVIN

Jazyková tematika v „Hostu do domu“. Tak jako jiné naše časopisy, o nichž jsme už psali (brněnská Rovnost, Literární noviny Tvorba), má dnes pravidelnou jazykovou rubriku i časopis „Host lo domu“, měsíčník pro literaturu, umění a kritiku. Hned od 1. ročníku otiskoval v tomto časopise příspěvky s jazykovou tematikou kad. Trávníček a v říjnu minulého roku začal zde zase pravidelně otiskovat své kdysi tak oblíbené „Jazykové zákampí“. Témata zákampí jsou rozmanitá, tak jako bývala kdysi, protože v nich autor pohotově a zasvěceně reaguje na aktuální jazykové otázky dneška. Dotýká se v nich otázek pravopisu, významu slov i otázek stylistických. S oblibou mluví o jazyce dnešní umělecké prózy nebo z ní alespoň volí příklady.

V zákampí nadepsaném *Dům, či dúm* (z prosince 1959) podrobně zdůvodňuje, proč i dnešní pravopis ponechává dvojí způsob označování délky samohlásky *u* (*ú* a vedle toho *ů*); důvodem k ponechání radičního psaní je podle Trávníčka okolnost, že psaní *dům, dvůr* ap. naznačuje souvislost těchto slov s jejich tvary v jiných pádech *domu, dvoru*) a se slovy od nich odvozenými (*domek, dvorek, domovní* ap.), že vytváří vědomí nepřetržité souvislosti všeho našeho polečenského dění, sepjatosti dneška s minulostí a že napomáhá ychlejšímu pochopení smyslu písemného projevu. — Dvě zákampí, *V cíli* (*u cíle*), *do cíle* (*k cíli*) v č. 10 a *Od noci k ránu* v č. 11, sou věnována jemnému a detailnímu významovému rozboru (autor yvozuje, že u hmotného cíle je správná vazba *být v cíli,* u nehmotného jen *být u cíle,* protože cíl není zasažen, nýbrž bylo ho dosaženo; vyjádření *od noci k ránu,* s kterým se setkáváme v názvu překladu italské divadelní hry, je zcela nesprávné, protože nepostihuje pravý smysl; správně mělo být *od večera do rána*). — Ve dvou zákampích, *Dva dny* v č. 2 a *Prvý a první* v č. 4, vystupuje proti ěm, kdo z jazyka odstraňují některé podoby a tvary slov, a obha-

juje správnost a plnoprávnost starších podob nebo tvarů. — Zákamp
Snědl a sežral v č. 3 a *Pilovat a řezat* v č. 4 hodnotí slova z hle
diska stylistického. Autor se zamýšlí nad slovy citově zabarveným
vyjadřujícími nejen myšlenkový obsah, nýbrž i citový vztah mluvčíh
nebo pisatele k věci nebo k jejímu nositeli; zvláště si všímá slo
přenesených ze zvířecí oblasti a ukazuje, jak je nutno především
v uměleckém díle k jejich citovému zabarvení přihlížet.

Otázky vulgarismů se dotkl již v č. 3 v článku *Vykoupat řeč*
jímž uvítal článek Jarmily Glazarové o jazyce, otištěný v Tvorbě
a obrací se v něm proti šedi, zprimitivňování a vulgarizaci našeh
jazyka. Říká, že to jsou jevy neústrojné, úpadkové, kdežto socialis
mus si žádá jazyk krásný svou pravdivostí.

Týž názor vyslovuje v podstatě v článku *Obsah a jazyk slovesné
ho díla* v 1. čísle letošního ročníku; je to druhá část referátu předne
seného na konferenci o dětské literatuře pořádané v říjnu m. r
v Brně (škoda, že nebyla otištěna také první část tohoto referátu
kde akad. Trávníček teoreticky objasnil přístup k jazykovému rozbo
ru děl pro mládež). Názor, že spisovatel může pro charakteristiku
dnešní mládeže užít vulgarismů proto, že jich mládež někdy sama
užívá, pokládá Trávníček zcela správně za pochybný. Stejně nepo
kládá za správné, jestliže autor omlouvá zhrubělé výrazivo mládež
ve svých slovesných dílech tím, že chce varovat čtenáře. Obliba v
vyjadřování hrubostí spojená se snahou po fotograficky věrném po
pisu života vyznačovala už naturalismus; avšak ten je dnešním
umění zcela cizí právě proto, že je škodlivý. Účelem literárního díla
nemá být charakterizovat mládež, nýbrž napomáhat jí při odstra
ňování nedostatků. Krásná literatura nemá být sbírkou toho výra
ziva, jehož se má socialistická mládež zbavovat. Dále se akad. Tráv
níček zabývá ideovou náplní literatury pro mládež, která je dialektic
ky spjata s jazykem. I zde vychází z bohatého materiálu, takže cel
referát je velmi konkrétní a přesvědčivý. Zvláště je nutno vyzdvihnou
jasnou formulaci, vlastní všem projevům Trávníčkovým, a zdůrazně
ní společenské funkce jazyka, „nástroje myšlení a dorozumění".

V témž čísle otiskuje akad. Trávníček i krátkou úvahu *O jazyko
vém citu*. Jazykovým citem rozumí schopnost pohotově poznat jed
nak správnost nebo výstižnost, vhodnost, jednak vadnost různých ja
zykových prostředků, jednotlivých slov, spojení slov, vazeb, rčení
vět, uměleckých obrazů. Jde o poznání, „které není výsledkem del
šího přemýšlení v daném případě, nýbrž se dostavuje jako okamžit
postřeh, nápad, často se ukazující při podrobnějším rozboru správ
ným". Mluví o tom, že jazykový cit je náš vnitřní vztah k jazyku
k jazykovým prostředkům vyjadřujícím naše myšlení; že se opír
o praktickou znalost jazyka, o jazykovou zkušenost uloženou v pa

ěti a získanou užíváním jazyka i posloucháním nebo čtením jazyových projevů jiných; že je to tedy vlastnost získaná, a nikoli zděěná, a proto je u různých lidí různá. Stručně se zmiňuje o tom, o pomáhá našemu jazykovému citu, a uzavírá svůj výklad upozorěním, jak důležitý a významný činitel je jazykový cit v krásném ísemnictví.

To, co akad. Trávníček řekl v svém článku, je jistě jen nepatrná ást toho, co by o této otázce mohl říci. Vždyť tyto jeho úvahy vylynuly z dlouholeté a bohaté zkušenosti, a především z nevšední nalosti spisovného jazyka i ze znalosti individuálního jazyka našich pisovatelů. Připomeňme jen, že se Trávníček v posledních letech ěkolikrát vracel k otázkám jazyka umělecké prózy, že psal o jazyce 'ančurově, Mahenově, St. K. Neumanna, A. Zápotockého aj.

Články akademika Trávníčka jsou velmi podnětné a měli by se ad nimi zamyslet nejen jazykoví odborníci, ale i učitelé, spisovate-é, překladatelé a literární kritikové. Zvláště však je nutno uvítat, e se akad. Trávníček po letech vrátil k svému „Zákampí“, k této robné, ale významné a důležité výchovné práci. Je příznačné, že ji oná v časopise pro literaturu, umění a kritiku, tedy opět v časopise, ejž čtou lidé, kteří s jazykem denně pracují.

Fr. Havlová

Terminologické drobnosti z metodických časopisů. Terminologicé problémy, které dnes při prudkém rozvoji musí řešit všechny ědní obory, mají svůj dosah i pro vyučování v jednotlivých předětech na školách všeobecně vzdělávacích a odborných. Proto jim čas d času věnují pozornost i časopisy metodické. V „Naší řeči“ 41, 958, s. 221—224, připojil P. Hauser několik poznámek k diskusi, terou vedl v časopise „Přírodní vědy ve škole“ r. 1956 a 1957 azykovědec I. Poldauf a fyzik E. Kašpar. V tomto časopise se letos bjevily dva články zabývající se fyzikálním názvoslovím, a to Zdeňa Horáka *K terminologii základních pojmů ve fyzice* (s. 417 ž 418) a Bohdana Klimeše *K užívání termínu* váha (s. 419).

Zd. Horák vyslovuje v úvodu několik zásadních požadavků· yzikální názvosloví má být ve shodě nejen s názvoslovím technicých věd, ale i „se všeobecně užívaným významem nejdůležitějších ojmů, jako jsou zejména hmota a látka“, dále termíny musí být dnoznačné a celá terminologie se musí přizpůsobit dnešnímu stavu yzikálního bádání. Uvažuje pak dále o mnohovýznamovosti slova *mota* ve fyzice (hmota ve významu filosofickém, hmota jako ‚látka‘ hmota jako ‚podíl síly a zrychlení‘). Pro kategorii filosofickou narhuje cizí termín *matérie* a pro ‚podíl síly a zrychlení‘ nový termín

hmotnost; ten se dobře přiřazuje významově i jazykově k termínům *rozpínavost, hutnost, vlhkost* atd. Autor článku tak navrhuje pět základních termínů, a to: *matérie, hmota, látka, hmotnost* a *pole.*

V druhém článku B. Klimeš už užívá termínů Horákových a obdobně uvažuje o termínu *váha*. Tento termín má dosud dvoj význam. Jednak se jím označuje ‚množství hmoty', jednak ‚tíhov síla'. Navrhuje nakonec ponechat termín *váha* jako slovo souznačn synonymum pro ‚hmotnost' zjištěnou vážením, a pro ‚tíhovou síl adaptovat termín *tíže*. Pro přechodnou dobu by prý bylo nejvhod nější termínu *váha* vůbec neužívat.

Oba články se snaží vyrovnat s názvoslovnými problémy z hl diska věcného, fyzikálního i jazykového. Je ovšem otázka, zda b se užívání slov v běžném jazyce souznačných (*matérie, hmota*) v no vě vymezeném významu vžilo ve všech oborech, které s těmito pojm pracují. V druhém případě je rada neužívat pro přechodnou dob termínu *váha* značně iluzorní, zvláště když se ponechává v termino logii sloveso *vážit*, které ovšem nelze škrtnout.

Drobnější poznámky dotýkající se otázek jazykových a pravopis ných najdou se i v jiných metodických časopisech. V „Matematic ve škole" 10, 1960, s. 97, zjišťuje J. Karel, že osvojení termín *obvod, obsah* a *objem* činí žákům značné obtíže, a hledá metod jak odstranit nejasnosti (těchto) tří obtížných termínů-pojmů počína jících samohláskou *o-*. Na s. 320 otiskuje redakce k tomuto článk *Poznámku filologa* (podepsána je jenom redakce, nikoli autor poznám ky — filolog), osvětlující tvoření a význam těchto slov.

V časopise „Dějepis a zeměpis ve škole" 2, 1960, s. 27, odsuzu M. Bartoněk jméno *Macůška* pro propast u Hranic na Morav Toto jméno se v poslední době objevilo na mapách i v odborné lite ratuře, ale v celém širokém okolí je neznámé. Bylo uměle přenesen z názvu (ostatně značně pozdního) nejznámější naší propasti. Ná zvoslovná komise při Ústřední správě geodézie a kartografie nyn název *Macůška* zamítla a nahradila jej jménem *Propast.*

Mezi pracovníky přírodních věd se často objevují některé výhra dy k novým Pravidlům českého pravopisu. Časopis „Přírodní věd ve škole" se proto s některými pochybnostmi obrátil o radu na Ústa pro jazyk český (psaní slov *metylén, etylén, butylen, propylen*) a od pověď otiskuje na s. 476 roč. 10, 1960. Je to jistě postup správn Jde skutečně o to, aby i učitelé nečeštináři ve škole podle nový Pravidel také psali. Je to nutné i ve jménu jednotného působen školy na žáka, a to i jazykového.

Fr. Cuřín

DROBNOSTI

O JAZYCE NOVIN. Naše řeč se v poslední době zabývá soustavně otázkou jazykové úrovně našeho tisku. Tentokrát věnujeme opět pozornost sportovnímu tisku, a to jazykové stránce měsíčníku „Lehká atletika“, který vydává Československý svaz tělesné výchovy. V časopise jsou uveřejňovány programové články, pojednávající obecně o tělesné výchově, odborné články, v nichž se rozebírá technika lehkoatletických disciplín, reportáže o průběhu a výsledcích lehkoatletických soutěží, příspěvky dopisovatelů z jednotlivých krajů i příspěvky trenérů a mistrů sportu.

Protože obliba sportu stále vzrůstá, rozšiřuje se i okruh čtenářů sportovních časopisů, zvláště z řad mládeže. Je proto povinností sportovního tisku dbát o jazykovou formu projevů a tak přispívat k růstu jazykové úrovně čtenářů.

Nebudeme si všímat některých základních nedostatků v tvarosloví, z nichž mnohé lze jistě vysvětlit jako tiskové chyby vzniklé nedostatečnou pozorností při korektuře. Tak je tomu jistě u tvarů zájmena *náš*, čteme-li místo správného tvaru 7. p. jedn. čísla *naším přáním* tvar *našim* nebo místo 4. p. jedn. čísla „příprava na *naši* největší tělovýchovnou událost“ tvar *naší*.

Jiného rázu je však už nesprávné užití číslovky základní *tři* ve spojení s podstatným jménem pomnožným: „*Tři stopky* ukazovaly o 0,2 vt. rychlejší čas než dosavadní rekord Davisův.“ Zde je jedině správná číslovka druhová ve významu základní číslovky; tedy *Troje stopky*...

V stavbě větné se často setkáváme s nezáměrným, neumělým opakováním některých prostředků, zvláště spojovacích výrazů: „Nejsou tak vyčerpány možnosti, *které* poskytuje náš časopis odpovědným trenérům disciplín, *kteří* tímto způsobem mohou ovlivnit trénink závodníků nižší výkonnosti, *kteří* nemají stálé trenérské vedení.“ — „Dělíme-li úhrnnou rychlost větru počtem vteřin, po *které* jsme měřili, dostaneme průměrnou rychlost, *kterou* případně ještě upravíme násobením kosinem úhlu, o *který* se směr větru odchýlil od směru běhu.“ (Nejjednodušší úprava obou souvětí by záležela v tom, že obě souvětí rozdělíme středníkem za první větou vztažnou ve dvě části; tím odpadne jedno vztažné zájmeno. Např. ... *odpovědným trenérům disciplín; tímto způsobem mohou trenéři ovlivnit ...; ... dostaneme průměrnou rychlost; tu případně ještě upravíme ...*)

„Bylo to zřejmé už z toho, *že* rozhodčí na předávkách *museli* v poslední chvíli upozorňovat závodníky, *že musejí* stát uvnitř předávkového území“ (lépe: ... *upozorňovat závodníky, aby stáli* ...).

„Potěšitelná byla účast téměř 500 startujících, stejně jako ta skutečnost, *že* se neopakoval zjev minulých let, *že* se mnoho z přihlášených štafet v poslední chvíli odhlásilo ..." (lépe: ... *minulých let, kdy se mnoho ...*).

Tento nivelizující způsob spojování vět je znakem stylistické neumělosti. Podobně neobratně působí i opakování stejných předložek ve výrazech následujících za sebou a na sobě závislých:

„Oběma je shodně už 54 let, a přesto se objevili *na* startu běhu *na* 10 km *na* krajských přeborech" (správně: ... *přesto startovali v běhu na 10 km při krajských přeborech*).

V p o ř á d k u s l o v můžeme vytknout téměř všechny typy, v nichž se zvláště v jazyce tisku stále dosti chybuje, a to na újmu jasnosti a srozumitelnosti projevů.

(1) Bohatě r o z v i t ý shodný p ř í v l a s t e k se nevhodně klade před jméno, na němž závisí:

„... nabízeli jim *proti naší vlasti namířené, propagační materiály* ..." (místo: ... *propagační materiály namířené proti naší vlasti*);

„... závodník obhájil *loni nečekaně získaný* mistrovský titul" (místo: ... *mistrovský titul loni nečekaně získaný*, nebo ještě lépe: ... *titul, který loni nečekaně získal*);

„Jožka Kovácz byl stižen *zřídkakdy se vyskytujícím* selháním krevního oběhu ..." (místo: ... *selháním krevního oběhu, vyskytujícím se jen zřídkakdy*, nebo: ... *které se vyskytuje jen zřídkakdy*).

(2) Vedlejší v ě t a p ř í v l a s t k o v á je odtržena od jména, na němž závisí. Často se tím oslabuje srozumitelnost vyjádření:

„Značná rozdílnost ve výkonnosti udělala *závod* na 10 km dosti nepřehledný, *který* v závěru i rozhodčím přinesl horké chvilky." Kromě toho je zde nevhodně tzv. nepravá věta vztažná; správně by souvětí mělo znít: *Značná rozdílnost ve výkonnosti udělala závod na 10 km dosti nepřehledným, takže v závěru přinesl i rozhodčím horké chvilky.*

(3) Nevhodně se kladou p ř í k l o n k y. Projevuje se snaha opouštět princip fonetický, rytmický a zvratné zájmeno se klade ke slovesu, k němuž významově náleží:

„*Když* naši mladí atleti *si prohlíželi* zámek v Schönbrunnu, ..." (místo: *Když si* naši mladí atleti *prohlíželi* ...). — „Svým výborným úsporným *stylem* jasně po celý závod *si udržel* vedení ..." (místo: *Svým ... stylem si jasně ...*). — Hec, *který* v závěru již *nestačil se udržet* vedoucích běžců, ..." (místo: ... *který se v závěru ... nestačil udržet*).

V mluvnické shodě přísudku s podmětem proniká leckdy nespisovný tvar příčestí středního rodu v plurálu:

„Čtyři *vítězství* a dvě cenná druhá *místa* jen *potvrdily* (místo: *potvrdila*), že jim místo v národním družstvu opravdu zaslouženě patří.“ — „*Léta* mezi mistrovstvím Evropy a OH *mívaly* vždy určitý výkyv ve výkonnosti i z hlediska mezinárodního“ (místo: *Léta ... mívala ...*).

Vyskytly se i primitivní chyby v tvarech vztažného zájmena uvozujícího vedlejší větu:

„Vítězem se stala *JSŠ* v Třebíči, *jejichž žáci* vyhráli většinu soutěží“ (místo: *jejíž žáci ...*). — „... v účasti převládá *mládež, jejichž účast* si spíše zajistí vedoucí dorostu než členové dospělí“ (místo: *jejíž účast ...*).

Jiným nedostatkem je užití tzv. nepravé účelové věty v reportáži: „Ještě druhý den po první soutěži na 400 m překážek vedli o bod, *aby nakonec prohráli o 22 bodů*“ (správně: ... *o bod, ale nakonec prohráli ...*).

V celém sportovním vyjadřování můžeme konstatovat tendenci k tzv. jmennému vyjadřování. Jmenné vyjádření, které je příznačné pro odborný styl, sice zkrátí větu, ale často na úkor významové jasnosti a zřetelnosti. Věta „*Použitím správných metod nácviku techniky skoku o tyči* je možno vychovat tyčaře dobré úrovně“ je toho názorným dokladem. Její těžkopádnost, až nesrozumitelnost je způsobena nejen užitím jmenné konstrukce s podstatným jménem slovesným (místo slovesné věty), ale i nahromaděním závislých genitivů. Zejména nevhodně působí takovéto jmenné konstrukce v reportážích, tedy ve stylu publicistickém, kam jsou přenášeny ze stylu odborného. Např.: „Psychicky ho deprimovalo *zlomení vypůjčeného Heldova oštěpu od cizího závodníka při prvním hodu naplocho ve vzdálenosti 68 m*“ (úpravu ani nebudeme uvádět, neboť těžkopádnost této věty je až příliš zřejmá).

Nevhodné je také nadměrné užívání neshodných přívlastků místo vhodnějších přívlastků adjektivních:

„Věnujme pozornost *talentům na venkově!*“ (místo: ... *venkovským talentům*). — „*Po deštích několika dnů* byla trať obtížnější“ (místo: *Po několikadenních deštích ...*).

Odborné časopisy speciálně zaměřené, jakým je také „Lehká atletika“, zasluhují zvláštní pozornosti hlavně z hlediska terminologického. Jde tu tedy o výběr jazykových prostředků z oblasti lexikální. V tisku vůbec, nejen ve sportovním, setkáváme se často mimo prostředky z oblasti spisovného vyjadřování také s prvky slangovými

a vůbec nespisovnými. Nejzávažnějším nedostatkem sportovních časopisů je užívání slangových a jiných nespisovných výrazů a obratů nejen v reportážích, ale i v článcích, které svým zaměřením a tematikou vyžadují neutrální výkladový styl. Jistě se tu projevuje vliv toho, že většinu odborných sportovních názvů i výrazy slangové znají i pasívní sportovci, čtenáři tisku aj. To už samo svádí novináře, aby užívali těchto prostředků, často ze snahy o větší zajímavost a přitažlivost projevů.

Tak se v časopise „Lehká atletika" setkáme se sportovními s l a n g o v ý m i výrazy jako *trhák* (‚náhlé přidání rychlosti v běhu'), *osobák, ulit se* aj.: „Závod se stal vlastně soubojem Jurka s Bohatým, a ten byl již rozhodnut 1500 m před cílem, když Jurek *rychlým trhákem se od Bohatého odpoutal* . . ." — „Vlasta Pešková se sice *čerstvými „osobáky"* zařadila před nejlepší letošní výkony Maďarek. ale . . ." — „Na 110 m překážek se poprvé Lauer *„ulil"*, ale po druhém startu vyrazil".

V článcích zaměřených odborně není rovněž vhodné užívat prostředků z jiné stylistické roviny, např. prvků h o v o r o v ý c h. Zasloužily by proto pozornosti výrazy *vyzávodit se, vyběhán, vyběhání* v článku, který pojednává o tréninku: „Mladý Pelák *není ještě* dostatečně *vyběhán* . . ." — „Častější jsou však případy mladých tyčařů, kteří se zatím mnoho *nevyzávodili*."

A právě tak je třeba se zamyslit nad vhodností výrazů vzniklých spojením slov, z nichž každé náleží do jiného oboru nebo k jiné ustálené frázi. Např.: „A všichni *odvedli* při svých jubilejních startech prvotřídní *výkony*" (*odvést práci* × *podat výkon*). — „Stolzová *dvoustovku* zatím ještě *nestrávila*, hlavně duševně" (*strávit jídlo, čas,* ale *dvoustovku*?).

Doklady, které jsme uvedli (třebaže jen ukázkově), myslím sdostatek charakterizují jazyk „Lehké atletiky" jako jazyk značně neumělý, šedivý, nepropracovaný. Na jedné straně pozorujeme úsilí autorů oživit jej lexikálními prostředky slangovými a hovorovými, zpravidla ovšem nevhodně, ale toto úsilí je na druhé straně znehodnocováno papírovostí v oblasti syntaxe. Těžkopádné jmenné vyjadřování ubírá větám na jasnosti a srozumitelnosti, nepravé věty vztažné a účelové zastírají vlastní větné vztahy a matou čtenáře; neumělé stereotypní opakování týchž slov činí vyjádření primitivním, nevhodný pořádek slov bere větě náležitý rytmus a spád. Slabinou sportovního vyjadřování je tedy skladba vět a souvětí. Jen syntaktické propracování může zbavit sportovní vyjadřování jeho těžkopádnosti a papírovosti, může je oživit. Pouhé lexikální prostředky na to nestačí.

Hana Kafková

K PRAVOPISU ANTICKÝCH JMEN V DĚJINÁCH SVĚTA.

átní nakladatelství politické literatury vydává v českém překladě onumentální sovětské dílo *Vsemirnaja istorija* s názvem *Dějiny ěta.*[1] Koncem r. 1959 vyšel druhý svazek, který obsahuje dějiny dstva od počátku otrokářských vztahů až po rozklad otrokářského du v Římském impériu ve 4. století n. l. včetně. Je to mohutný vítisetstránkový svazek kvartového formátu, tištěný na krásném apíře a vyzdobený mnoha ilustracemi, též barevnými, s mnoha ma- ami, který vyšel v neobvykle vysokém nákladu 30 000 výtisků. To ědčí o tom, že první svazek těchto Dějin si získal velkou popula- u (byl vydán i několikatisícový dotisk, neboť na mnoho zájemců nedostalo), a že tedy celé dílo bude mít na naše čtenáře veliký iv; je to pochopitelné, protože obsahuje nový, marxistický pohled vývoj lidstva.

Dějiny světa jsou — jak jsme řekli — překlad z ruštiny a nutno iznat, že překlad velmi dobrý, a překladatelům i nakladatelským daktorům patří za něj dík. Ovšem jako v každém díle najdou se tu také jazykové nedostatky. Např. v tomto díle — jako v díle aném klidným výkladovým stylem — nás tu a tam překvapí zby- čné užívání nepravých vět vztažných tohoto typu: *V těchto připa- ch se u břehů vzpurného spojence objevilo athénské loďstvo, které lodilo vojsko, jež pak zabralo část půdy* — s. 48. (Obě věty vztaž- tu nevyjadřují vlastnosti, nýbrž děj postupně se rozvíjející, a proto je na místě vyjádření jiné, např. souvětím souřadným: ... *se ob- vilo athénské loďstvo, vylodilo vojsko a to pak zabralo část půdy.*)

Kniha vyšla dva roky po nové úpravě českého pravopisu, a je dy samozřejmé, že se jí řídí — ale kupodivu nikoli právě ve věci, erá je pro takové dílo tak důležitá: při psaní starověkých, hlavně ckých vlastních jmen, ať místních, nebo osobních. Přesněji řečeno, která jména jsou psána podle nových Pravidel českého pravopisu, př. *Asýrie, Babylón, Itálie, Sicílie, Thrákie* aj., avšak naprostá tšina nikoli. Neoznačuje se délka původních řeckých samohlásek, eré se i v češtině vyslovují a označují: *Lydie, Medie, Thessalie*; *ytilena, Salamina*; *Delos*; *Karthago*; *Marathon*; *Peloponnes*; *Dra- n, Platon, Solon*; *Herodotos, Kyros*; *Athena* (ale jméno města se še *Athény*), *Hera, Demeter* aj. (uvádíme jen jména, která jsou Pravidlech, nikoli jména sice stejných typů, která však v Pra- dlech uvedena nejsou). Ani v citátových jménech obecných se délka píše: *heiloti, strateg* ap.; čekali bychom dlouhé *é* též v *demos,* není, atd. — Naproti tomu tam, kde se čeština liší od řečtiny, chovávají Dějiny psaní původní. Tak především píší zdvojené sou- isky ve jménech jako *Attika, Hellespont, Peloponnes* aj., třebaže

[1] První svazek vyšel r. 1958.

v češtině už od vydání Pravidel z r. 1913 píšeme v nich souhlásk jednoduchou (jen vydání Pravidel z r. 1941 se přechodně vráti k původním zdvojeným souhláskám), píší *th* ve jménech *Korint* *Karthago* aj., ač psaní *Korint* je v češtině ustáleno už dávno — t toto jméno uvádějí už první Pravidla čes. pravopisu z r. 1902, a p dobu *Kartago* má už vydání Pravidel z r. 1913. Psaní *Korinth* ved i k tomu, že česky tvořené jméno obyvatel tohoto města se pak pí *Korinťhan* (např. s. 55); to je podoba v češtině naprosto nemožn

Dá se tato nejednotnost a nedůslednost psaní nějak vysvětlit ne omluvit? V některých případech (nepsaní dlouhých samohlásek) možno myslit na vliv ruského originálu, neboť ruština, nemajíc sam dlouhé samohlásky, neoznačuje je zpravidla ani v cizích slove a jménech. Jinde se — nepochopitelně — drží přechodné psa z r. 1941, a opět jinde se můžeme domnívat, že jde o snahu p držet pokud možno psaní původní (např. *Korinthos, Korinth, Iupp ter* aj.). Ale právě v této věci jde vlastně o vážné nepochopení z sad českého pravopisu. Ten chce pokud možno co nejvěrněji zach tit znění řeckých jmen a činí tak vždy, kde je to možné: řecké dlou samohlásky můžeme zachovat, a proto je zachováváme — ve výslo nosti i v písmu (s výjimkou zakončení *-as* a *-es* v osobních jm nech: *Pythagoras, Aristoteles,* protože se v češtině ustálila výslo nost krátká). Naproti tomu čeština nemá zdvojené souhlásky a n dovede vyslovit původní řecké *th* (vyslovujeme je jako [t]), zde j tedy jen o grafiku a tu si náš pravopis mohl zjednodušit a zjedn dušil (proto píšeme *Atika, Helespont, Korint* atd.).

Psaní řeckých jmen se tedy po nové úpravě českého pravopisu nejvíce přiblížilo původní výslovnosti těchto jmen, kde to je v češ ně možné, a vede ke správné, spisovné výslovnosti také toho, k se řečtině neučil. Naproti tomu Dějiny světa svým způsobem psa těchto jmen nejenže nepomáhají čtenáři, aby je mohl správně vysl vit (a je to při tak krásném díle veliká škoda), nýbrž tím, že v n kterých jménech délku píší a v jiných nikoli, utvrdí čtenáře v domn ní, že psané krátké samohlásky má číst krátce; tedy jinými slo Dějiny přímo učí vyslovovat tato jména nesprávně. A to je myslí velmi špatná služba čtenářům toužícím po vzdělání, velmi špat kulturní výchova.

Je toho třeba litovat tím spíše, že orientálním jménům byla v D jinách věnována mnohem větší pozornost, že orientální jména by přepsána pečlivě podle nyní platných transkripčních pravidel; sna zachytit co nejpřesnější znění orientálních jmen velmi kontrast s diletantským zacházením se jmény antickými.[2] Doufáme však,

---

[2] Překvapuje to tím více, že v témže roce téměř současně (nebo jen o m dříve) s Dějinami vyšla v Nakladatelství politické literatury kniha *Antika v*

dalších svazcích Dějin bude věnována všem jménům stejná péče, ká byla věnována jménům orientálním, a že chyby toho druhu, ké jsme vytýkali, nebudou se už opakovat.

Fr. Váhala

K HISTORII SLOVA *ČINOVNÍK*. Slovo *činovník* dožívá v dneš- ím jazyce jednak jako slovo přejaté z ruštiny pro označení ,úřed- ika', jednak ve významu ,funkcionář', kterého nabylo druhotně našem jazyce.

V ruštině je zachycuje Dalův slovník z r. 1882 ve významu ,slu- ščij gosudarju i žalovannyj činom, ober- ili štaboficer, ili general'. šakovův Tolkovyj slovar' (Moskva 1940) uvádí i hanlivý význam yrokrat'. Stav po druhé světové válce zachycuje Ožegovův slovník 1953): Slovo typické pro předrevoluční Rusko omezuje ve význa- u ,úředník' na prostředí buržoazních států, bez omezení pak uvádí ruhý, hanlivý význam, ,byrokrat'; obdobně to činí i Rusko-český ovník L. Kopeckého (Praha 1951).

Fr. Trávníček už dříve upozornil, že toto slovo bylo přejato z ruš- ny do slovenštiny a ujalo se v literatuře.[1] E. Pauliny udává jako obu přejetí slova *činovník* do slovenštiny martinské období (šedesátá ta 19. stol. — 1914): „Vtedy vniklo do slovenčiny mnoho ruských ov. Napr. *blahorodý* ... *čaša, činovník, dejateľ* ... a množstvo ých. Mnohé z nich sa v spisovnom jazyku ujali natrvalo.“ [2]

Podle svědectví lístkového materiálu Ústavu slovenského jazyka [3] nejstarší doklad v slovenštině z časopisu Lipa z r. 1864 (s. 200 překladu z ruštiny): „Kozáci kričali na utlačovanie, činovníci na beliu.“ Nový Slovník slovenského jazyka (Bratislava 1959) uvádí ovo *činovník* jednak v archaickém významu ,funkcionár spolku ale- o korporácie“, jednak jako slovo ruského původu (dnes knižní) ve ýznamu ,úradník' a dokládá je z Margity Figuliové. Isačenkův Prí- učný slovník rusko-slovenský (Bratislava 1952) uvádí na prvním ístě zastaralý význam ,úradník', na druhém hanlivý význam ,by- okrat'.

---

umentech I (red. J. Nováková a J. Pečírka, 441 stran, 36,50 Kčs); v ní jsou cká jména psána ve shodě s novou úpravou českého pravopisu; nadto kniha jed- ak obsahuje jmenný rejstřík, jednak přímo otiskuje zásady přepisu řeckých jmen astních a obecných (s. 414), jež mohly být vodítkem i pro psaní řeckých jmen Dějinách.

[1] Fr. Trávníček: *Příspěvky k dějinám českého jazyka*, Spisy filosofické kulty Masarykovy university v Brně, č. 19, 1927, s. 60.

[2] E. Pauliny, *Dejiny spisovnej slovenčiny* (SAV — Bratislava 1948), s. 82.

[3] Za laskavé svolení k užití tohoto materiálu děkuji ředitelství Ústavu sloven- ého jazyka v Bratislavě.

Jaká je historie tohoto slova v češtině? V českém prostředí se c
jevuje slovo *činovník* už v době národního obrození. Má je Jungma
nův slovník ve významu ‚důstojník, ouřadník': „I mnohý činovn
dav výhost zbroji, sem dobrovolně zachází" (Krok II, 1828, s. 4
Je to podle svědectví lístkového materiálu Ústavu pro jazyk čes
zároveň nejstarší doklad na toto slovo v češtině.

Zůstalo však v jazyce velmi omezeno; uvádí je teprve Kottův slo
ník z r. 1887 (V. díl, druhá abeceda). V Příručním slovníku je
vedle významu ‚ruský úředník' uveden též nový význam ‚funkcion
spolku'. První význam je doložen ze Sv. Čecha, druhý z Vrby. Úst
významu ‚ruský úředník' je zachycen ve Slovníku spisovného jazy
českého (Praha 1959): na prvním místě se uvádí význam nov
‚pracovník nějaké organizace, spolku ap., funkcionář' (např. *čino
ník ROH*), na druhém místě jako slovo přejaté z ruštiny — ‚úředn
v carském Rusku, mající určitý čin'.

Lístkový materiál Ústavu pro jazyk český nám dokumentuje i chr
nologicky vývoj tohoto slova. Zachycuje zhruba doklady od r. 1828
r. 1950, a to v obou významech. První doklady jsou z původní tvo
by, z článků nebo knih tematicky se vztahujících většinou k Rusk
Od čtyřicátých let se začíná objevovat i v překladech, a to hojn
než v dílech původních. Tak např. Havlíček překládá Gogola a so
časně používá slova *činovník* i ve své původní tvorbě: „Mikul
mi dá činy i činovníky..." (Havlíček, Šotek, 1849, vyd. 190
Spisy I, s. 163). Hojnějším výskytem v překladech se posilova
jeho postavení v českém jazyce, neboť u těch autorů, kteří psa
o ruském prostředí, stalo se i součástí slovníku děl původních. I
konce století se tak objevuje u Machara, Holečka, Vrchlického, v př
kladu Mickiewiczova Pana Tadeáše E. Krásnohorské a v řadě čas
pisů té doby. Velkou měrou přispěl k rozšíření slova *činovník* Vilé
Mrštík. V. Mrštík byl jedním z překladatelů konce minulého stole
kteří seznamovali čtenáře s ruskou realistickou literaturou, s Dost
jevským, Tolstým, Gončarovem, Pisemským aj. Jeho překlady neby
dokonalé, často si vypomáhal rusismy a jedním z nich — ovše
v platnosti slova vlastně citátového — bylo i slovo *činovník*. V p
hlavních dílech, která přeložil z ruštiny, vyskytuje se slovo *činovn*
mnohokrát, a vždy ve významu ‚ruský úředník nejrůznějších ho
ností'. Mrštíkovy překlady některých ruských děl byly jejich jed
nými překlady do češtiny, byly proto propagovány a některé i zna
ně oblíbeny. To vše působilo na upevnění slova *činovník* v záso
slov pro překlady z ruštiny. Viděli jsme třeba, že u Havlíčka půs
bily překlady na slovní zásobu děl původních. Bylo to též tím,
se Havlíček často vracel k ruské tematice i v dílech původníc
Avšak u Mrštíka tomu tak není, ač jinde Mrštík běžně přejím

podoby slov z překladů do původní tvorby (např. slovo *účeska*). I on jistě cítil omezenou platnost slova *činovník* v češtině, jeho výhradní zaměření na ruské prostředí, na označení ruských skutečností.

K prvotnímu významu ‚úředník, důstojník' přistoupil hned na počátku našeho století druhý význam tohoto slova: ‚funkcionář, pracovník organizace' a v tomto významu se udržel téměř do naší doby. Srov. např. tyto doklady: „Jak může jediný činovník sestaviti sbírky praehistorické, zbraně, mince" (Čas č. 315, 1902, s. 1). „Čilým činovníkem hnutí je Viktor Karpeles" (Česká politika 1911, s. 4, 740). V tomto druhém významu se objevuje i v díle Aloise Mrštíka: „(Režisér byl všestranný člověk.) Malíř pokojů, pozlacovač, rámař, činovník konsumního spolku a bůhvíco ještě." (A. Mrštík, Niť stříbrná, 1926, s. 95). Jen zřídka se v tomto období objeví doklad na význam původní: „Anglický kupec, francouzský diplomat a ruský činovník mi sice o mnoho milejší nejsou" (Olbracht, Podivné přátelství, 1919, s. 305).

V dnešní době ustupuje slovo *činovník* do pozadí i v druhém významu, ‚funkcionář'. Je zatlačováno cizím slovem *funkcionář*, které je slovotvorně i významově spjato se základním podstatným jménem *funkce* a s přídavným jménem *funkční*, za něž v příslušných významech domácí náhradu nemáme. Stejný ústup je možno pozorovat i ve slovenštině.

Závěrem můžeme shrnout, že slovo *činovník* bylo přejato z ruštiny hned v počátcích českého národního obrození, svým tvořením ústrojně zapadlo do systému českého jazyka, nezískalo však takové postavení jako jiná slova (*vzduch, nářečí*), neboť neoznačovalo jev obecný. Začátkem 20. století se k původnímu významu připojil nový, obecný význam ‚funkcionář'; v něm žije toto slovo dodnes. V poslední době dostalo poněkud hanlivé zabarvení, v kterém se zčásti stýká i s druhotným významem, který má toto slovo v ruštině: ‚byrokrat'. Začíná z jazyka ustupovat a je nahrazováno slovem organicky spjatým se slovy *funkce, funkční — funkcionář*.

Radoslava Brabcová

POKRYTÝ PODNIK. Proti slangovému vyjadřování se náš časopis ozval již nejednou. Zdá se však, že se tímto tématem budeme muset zabývat opět a opět, neboť některá slangová slova se šíří jako nákaza. Neobyčejně oblíbena jsou v poslední době např. slovesa *pokrýt* a *vykrýt*, a to v oboru plánování. Základního slovesa *krýti* se sice kromě významu konkrétního běžně užívá i ve významu přeneseném, tj. ve významu ‚uhradit' (*krýti dluhy, krýti běžná vydání, krýti*

režii), ale předponové sloveso *pokrýt* a jeho nedokonavý protějšek *pokrývat* mají ve spisovném jazyce dosud především význam konkrétní (1. ‚opatřit pokrývkou, přikrýt', 2. ‚rozprostřít se po povrchu něčeho'). Přeneseně bylo ve spisovném vyjadřování užito slovesa *pokrýt* individuálně jen ve významu ‚zatajit, ukrýt' (*Buďme pravdiví! Nic si nepokryjme a neulichoťme lži!* R. Svob.). U nedokonavého slovesa *pokrývat* je v Příručním slovníku doložen též přenesený význam ‚skrývat', ale jen jako zastaralý [(Záviš) *na Moravě po hradích se pokrýval* (Pal.)]. Sloveso *pokrývat* nemá tedy v dnešním spisovném jazyce vůbec jiný význam než konkrétní.

V pracovním slangu a někdy i v tisku se však užívá sloves *pokrýt, pokrývat* v přenesených významech zcela jiných. [Nejnověji se k nim přiřadila i slovesa *vykrýt* a *vykrývat*, která jsou v spisovném jazyce řídká a kromě odborného významu v cukrovarnictví mají zase jen význam konkrétní (úplně zakrýt).] Tak jsme nedávno četli, že *plán technického rozvoje pokrývá plánovanou úsporu*, že *podnik je pokryt zakázkami* apod. Jako *pokrytý* nebo *vykrytý podnik* se v pracovním slangu označuje zpravidla takový podnik, který nemá již žádnou volnou kapacitu, jehož výrobní možnosti nejsou větší, než je rozsah zakázek. Slovesa *pokrýt* a *vykrýt* jsou však tak oblíbena, že se jich užívá i tam, kde ani v pracovním prostředí není jejich význam plně jasný, takže se *pokrytým podnikem* rozumí třeba i podnik, který má dostatek materiálu a finančních prostředků.

Tato obliba předponových sloves *pokrýt, pokrývat* má své kořeny v obecné snaze slangu po stručnosti. Z této snahy mluvčí užívá předponových tvarů *pokryjem, pokryjí* atd. místo opsaných tvarů budoucího času *budeme krýt, budou krýt*, jež jsou obvyklé v jazyce spisovném. A od toho je už jen krůček *k pokrytému podniku*. Ale užitím předponového slovesa nabudou takovéto stručné výrazy s přeneseným, obrazným významem charakteru tak nezvyklého, že se stanou „pro nezasvěcence" nesrozumitelnými, a musíme je proto ve spisovném vyjadřování odmítnout.

Slovo *vykrýt* se rozšířilo vlivem dnešní obliby předpony *vy-*, která je v slangovém vyjadřování zvlášť častá (viz též *vyobjednávat, vyzakázkovat* aj.), neboť prý stručně vyjadřuje to, co spisovně musíme vyjádřit výrazy delšími (*postupně objednat, vyčerpat objednávku, plně, zcela uspokojit zákazníka* apod.).

Závěrem zdůrazňujeme: Snahu po stručnosti projevu nelze přehánět. Přílišná stručnost vede až k nesrozumitelnosti, jako právě v našem případě, kdy konkrétní významy sloves *pokrýt* a *pokrývat* se příliš vtírají do vědomí, než aby byla tato slovesa dostatečně srozumitelná, užijeme-li jich ve významu přeneseném.

V. Kondrová

ZE ŽIVOTA SLOV. Četné dotazy posluchačů televize i přímo je-
ích pracovníků na to, zda je možno považovat slovo *divačka,* např.
e spojení *televizní divačka,* za spisovné, nás přivádí k zajímavé
tázce o životě některých slov v našem jazyce. Jistě většina z nás —
rávě tak jako tazatelé sami — pociťuje pojmenování *divačka* jako
oněkud neobvyklé, někteří se snad při jeho užití dokonce trochu
směj. Na druhé straně jsme si však všichni dobře vědomi, že z hle-
iska toho, jak je slovo jazykově utvořeno, jakou má jazykovou stav-
u, není na něm nic neobvyklého. Celkem automaticky nám při-
adne na mysl, že *divačka* je ženská podoba k mužskému jménu
livák, protože jsou nám běžné jiné dvojice spisovných slov obdobně
vořených: *zpěvák—zpěvačka, kuřák—kuřačka, pasák—pasačka, Ha-
ák—Hanačka* aj.

Je tedy neobvyklost slova *divačka* v něčem jiném než v jeho jazy-
ové formě nebo v jeho významu. Zvláštní je na něm především to,
e se ho v jazykovém styku dosud málo užívalo, že jsme v situacích,
de by jeho užití mohlo přicházet v úvahu, často vystačili jen s po-
menováním mužského rodu *divák,* a jinde zase mluvili spíše o *po-
luchačkách* atp. Přitom jde o slovo, které v jazyce žije již delší dobu,
vádí je např. Jungmann ve svém slovníku vydaném před více než
to lety, ale tento život byl — obrazně řečeno — jaksi neduživý,
en tu a tam se slovu *divačka* podařilo uchytit ve skutečném vyjadřo-
ání. To nám potvrzuje i lístkový archív české slovní zásoby v Ústa-
u pro jazyk český, kde je dokladů na toto slovo jen velmi po-
krovnu, a to ještě spíše z minulého století než z doby novější.

Malý výskyt slova *divačka* souvisí zřejmě s tím, že tohoto slova
ebylo dosud ve veřejném, společenském styku tak naléhavě potřeba.
Divadelním a filmovým představením, právě tak jako jiným veřej-
ým produkcím s převážným vjemem zrakovým přihlížejí sice di-
áci obojího pohlaví, ale jen velmi zřídka při nich dochází k po-
řebě jazykově odlišovat diváky ženského pohlaví přechýleným po-
menováním.

Teprve s rozšířením vysílání televizního, v němž rovněž převažuje
nímání zrakové a jehož účastníci se proto označují také jako di-
áci, vzniká nově potřeba používat zvláštního pojmenování diváků
enského pohlaví. Naléhavě se tato potřeba pociťuje zejména v těch
elevizních pořadech, v nichž je přímý, živý styk televizních pracov-
íků s diváky, v pořadech estrádních, zábavních, soutěžních apod.,
nichž se pojmenovávají a často i oslovují jednotlivé, konkrétní oso-
y, nezřídka ve spojení s vlastními jmény. Vyjádření *„napsal nám
elevizní divák Irena Košmídová“*, nebo *„do studia přišla Vlasta
anochová, televizní divák z Opavy“* apod. působí velmi nevhodně
některí televizní pracovníci tuto nevhodnost silně pociťují.

Ale i v jiných situacích, při oslovování všech televizních diváků je označení *divačka* potřebné, poněvadž ženy, kterých je mezi diváky značný počet, pociťují oslovení jménem rodu mužského jako poněkud nezdvořilé, přehlížející. Vzpomeňme jen, že i při jiných příležitostech oslovujeme přítomné ženy, např. *Soudružky a soudruzi!*

Patří tedy jméno *divačka* ke slovům, která existovala v jazyce do posud jakoby skrytě, potenciálně, a teprve naléhavá společenská po třeba je z jejich skrytu vyzdvihuje a zařazuje mezi ostatní slova běžn užívaná. Dnes sice ještě pociťujeme slovo *divačka* jako poněkud ne obvyklé, ale je velmi pravděpodobné, že toto zabarvení právě po vlivem televizního vysílání v krátké době ztratí. Rozhodně je vša i dnes můžeme považovat za slovo plně spisovné; tak je také ozna čují všechny naše slovníky, i právě vydávaný akademický Slovní spisovného jazyka českého.[1]

J. Kuchař

ČAKEŇSKÝ, ČI CHACOSKÝ? M. B. z Liberce, který ž 11 let jako učitel mezi našimi krajany v argentinském Chaku, obrá til se na nás s dotazem, jak vlastně zní ve spisovné češtině přídavn jméno od jména *Chaco* [čako]. Češi usedlí v této oblasti užívali při davného jména *čakeňský* a od něho si dokonce odvodili i název pr sebe: *Čakeňák* (a psali je tak, jak uvedeno; ovšem když už psali po čátek slova podle výslovnosti, a nikoli španělským pravopisem, byl by bývalo vhodné, aby i španělské *ñ* nahradili písmenem pro nej bližší hlásku českou, totiž *ň*). Avšak někteří autoři píšící o argen tinském Chaku užívají přídavného jména *chacoský* [čakoský]. Která z těchto podob, *čakeňský—chacoský*, je správná?[1]

Východiskem přídavného jména *čakeňský* je španělské přídavn jméno *chaqueño* [čakeňo], naproti tomu *chacoský* je přímo utvoře no od vlastního jména *Chaco*. Z hlediska tvoření není možno mí proti žádnému z nich námitky. Ve starší době neměla čeština zpra vidla k cizím zeměpisným jménům přídavná jména tvořená přímo o zeměpisných jmen, nýbrž přizpůsobovala si příslušná cizí jména pří davná (tvořená ovšem různým způsobem). Jednu takovou sku pinu tvoří např. přídavná jména na *-ánský* (z lat. *-anus*): *peruán ský, trojánský, afrikánský, amerikánský, marokánský* aj., jinou sku pinu jména na *-inský* (*-ínský*) (z lat. *-inus*): *byzantinský, tridentin ský* aj., nebo skupina na *-ický* (z lat. *-icus*, franc. *-ique*, angl. *-ic*) *atlantický, baltický, golfický, indický* atd. Drží se i některá ojedi nělá přídavná jména, jako např. *provensálský, maltézský* aj.; sem b patřilo i *čakeňský*.

[1] Podle jazykového koutku předneseného v Čs. rozhlase 22. 6. 1959.

[1] Viz čl. Vl. Šmilauera, *Tvoření přídavných jmen na -ský ze jmen země pisných*, Naše řeč 39, 1956, zvl. s. 193n.

Dnešní spisovná čeština se k takovýmto přídavným jménům staví ůzně. Některá z těchto přídavných jmen zastarávají, drží se jenom jistých ustálených spojeních, ale obecně jsou nahrazována přídavnými jmény tvořenými nově přímo od místních jmen; máme např. *Trojánskou kroniku* apod., ale *trojské války, africkou pevninu* atd. Pevně se drží *anglický, belgický, indický* aj., ale máme jen *Golfský proud,* a zeměpisci dávají nyní přednost i pojmenováním *Atlantský oceán, Baltské moře.* Mnohdy nepřijímá čeština cizí přídavná jména proto, že je nesnadno spojujeme se základním místním jménem (jejich tvoření je značně vzdáleno od tvoření českého). Tak je tomu např u ruských přídavných jmen typu *bakinskij, jaltinskij, alma-atinskij* nebo u *chustovskij* (k *Chust*) apod.; čeština je nepřijala a utvořila si příponou *-ský* přímo od místních jmen nová přídavná jména *bakuský, jaltský, almaatský, chustský.*

A jak se máme dívat na poměr přídavných jmen *čakeňský* — *chacoský?* Není pochyb o tom, že *čakeňský* (i kdyby se psalo *chaqueňský*) je srozumitelné, významově jasné jen tomu, kdo zná španělské *chaqueño,* tedy také všem našim krajanům žijícím v Chaku nebo navrátivším se z Chaka. Pro ostatní Čechy není dost průhledné. Naproti tomu nově utvořené *chacoský* (i kdybychom je psali počeštěně *čakoský*) každý snadno spojí se základním jménem *Chaco,* je tedy pro spisovný jazyk vhodnější; proto nepochybujeme, že spisovná čeština bude nadále užívat jen tohoto přídavného jména. Mezi oběma přídavnými jmény se patrně vytvoří stejný vztah, jaký je třeba mezi podobami *novojický* (běžné v místním užívání) a *novojičínský* (spisovná podoba). Podoby *čakeňský* budou užívat krajané žijící v Chaku nebo navrátilci, *chacoský* bude podoba, která se obecně ustálí ve spisovné češtině.

Fr. Váhala

PŘEDAT. Věnujeme-li dnes pozornost tomuto slovesu, nechceme se znovu vyrovnávat s překonaným brusičským tvrzením, že předat se může jen prodavač, když nám vrátí více drobných, než kolik nám náleží. Dnes už vyjádření jako *předávám telefon, předat, předávat štafetu, předávat vlak* apod. obecně považujeme za správné.[1] Tentokrát nám jde o užití tohoto slovesa ve větách jako *stavbaři předali letos už tisíc nových bytů, nová přehrada byla předána do provozu* apod., které často čítáme v denním tisku i slýcháme v rozhlasovém zpravodajství. Sloveso *předat* se totiž u našich novinářů těší stále větší oblibě a vytlačuje z užívání slovesa jiná, především sloveso *odevzdat.* Je sice pochopitelné, že sloveso *předat* jako jazykový prostředek poměrně mladý zabírá pro sebe mnohou vyjadřovací ob-

[1] Viz též *Jazykový koutek Čs. rozhlasu, První výběr,* Praha 1949, s. 128n.

last jazykových prostředků jiných, starších. Nelze však zapomína na to, že má-li jazyk k dispozici dva prostředky významově blíz ké, je třeba využívat jich k jemnějšímu významovému odstíněn Tak u slovesa *předat (předávat)* pozorujeme dnes tendenci vyjadřo vat význam ‚dát do krátkodobého držení, užívání' nebo ‚dát někom něco s podmínkou, aby to dal dále, aby to opět někomu dal'. Ne jde-li o takovýto významový odstín, užíváme zpravidla slovesa *ode vzdat*. To totiž znamená ‚dát někomu, co mu náleží, dát to, co j naší povinností, dát do vlastnictví, do dlouhodobého užívání, na trvalo apod.'. *Odevzdáváme* např. *knihu*, kterou jsme měli vypůjče nu, tj. vracíme ji, jak je naší povinností, *listonoš odevzdá adresátc vi dopis* apod.

Vrátíme-li se k příkladům z denního tisku, je myslím po tomt výkladu jasné, že vhodněji napíšeme: *stavbaři odevzdali letos u tisíc bytů*; v druhém případě řekneme správněji, že *nová přehrad byla dána do provozu, byla uvedena do provozu* apod. Je tu ted několik možností vhodnějšího vyjádření.

Závěr našeho pozorování a naší úvahy může být jenom tento Oblíbí-li si někdo sloveso *předat* a užívá ho pak mechanicky ve všec situacích, zbavuje se možnosti přesnějšího významového a stylovéh odstínění, jak toho věc žádá, a mnohdy i zkreslí pravý stav věc A nadto jsou jeho projevy výrazově chudé a šablonovité.

Fr. Váhala

ZVEŘEJNIT — UVEŘEJNIT. Sloveso *zveřejnit* se v dnešní dob tak rozšířilo, že vytlačuje sloveso *uveřejnit* a mnozí uživatelé si ji ani nejsou vědomi, jaký je mezi oběma slovesy rozdíl. A přece s od sebe významově liší.

Význam slovesa *zveřejnit* je určen jeho předponou *z-*; ta označuje že sloveso znamená ‚učinit něco veřejným, co dřív bylo soukrom nebo veřejně nepřístupné'. Např. v Praze *bylo zveřejněno několi šlechtických a klášterních zahrad*; je možno *zveřejnit schůzi neb zasedání* nějaké instituce, tj. učinit je veřejně přístupnými. V tomto významu se však sloveso *zveřejnit* objevuje poměrně zřídka. Častěj se toto sloveso vyskytuje ve významu ‚učinit něco veřejně známým co bylo dříve nedostupné, tajné apod.', a to všemi možnými způ soby: např. v rozhlase, vyhláškami, nástěnnými novinami, a ovšem také tiskem. Jestliže např. zveřejníme nějaký dokument, znamená to že jej třeba vystavíme, otiskneme jeho fotografické snímky, jeho zně ní vysíláme rozhlasem, otiskneme jej v novinách apod. A práv v tomto významu, tj. ‚učinit něco veřejně známým', stýká se slovesо *zveřejnit* se slovesem *uveřejnit* a konkuruje mu. To totiž rovněž zna mená ‚učinit něco veřejně známým', avšak jenom ‚s pomocí novin

časopisů, prostě tiskem, publikovat něco v novinách a časopisech'. Má tedy sloveso *uveřejnit* užší význam než sloveso *zveřejnit*. Tedy *zveřejňujeme dokument* (i v tisku; bylo by možno říci i *uveřejňujeme*), avšak *zprávu, článek, povídku, báseň* aj. můžeme jenom *uveřejnit*, tj. otisknout v novinách a časopisech, a nikoli *zveřejnit*, jak dnes často slýcháme a čteme.

Významový rozdíl mezi oběma slovesy by měli dodržovat zejména naši novináři a rozhlasoví pracovníci.

Fr. Váhala

OKÉNKO Z NAŠÍ PORADNY

Tam mne jistě najdeš — to se mně líbí. Dostali jsme několik dotazů, zda je opravdu chyba, napíšeme-li *tam mne jistě najdeš, hledal mne v divadle, to se mně líbí, dej mně pokoj* apod. místo *tam mě jistě najdeš, hledal mě v divadle, to se mi líbí, dej mi pokoj.* — Jinými slovy řečeno, tazatelé chtějí vědět, je-li možno v nepřízvučném postavení užít tzv. delších tvarů zájmena *já*.

Zájmeno *já* má v některých pádech dvojí tvary, ve 4. (a 2.) pádě *mne* a *mě*, ve 3. pádě *mně* a *mi*. Tvarů delších (*mne, mně*) se užívá vždy po předložkách a v důraze; např. *pro mne a za mne, mne najdeš ve středu jen v našem klubu* (ve 4. p.); *ke mně můžeš přijít kdykoli, mně se to líbí* (ve 3. pádě). Nejde-li však o předložkový pád ani o důraz, tj. stojí-li zájmenný tvar až za jiným přízvučným slovem jako tzv. příklonka, užívá se tvarů kratších (*mě, mi*): (4. p.) *hledal mě*, (3. p.) *dej mi to*. Tak tomu učí všechny učebnice jazyka českého a všechny dosavadní mluvnice spisovné češtiny; toto poučení vyčteme i z příkladů uvedených u tohoto zájmena ve školním vydání Pravidel českého pravopisu (to ovšem nepřináší v tvarosloví žádné pronikavé změny, nýbrž jen reviduje některé poučky a údaje starší, u zájmen např. připouští u zájmena *týž* ve 4. pádě jedn. čísla v ženském rodě tvar *tutéž* a v 7. p. *toutéž* vedle *touž*).[1] Avšak v jazykové praxi se stále hojněji vyskýtají zejména ve 4. pádě tvary delší i v postavení nepřízvučném, příklonném: *hledal mne*, řidčeji pak i ve 3. pádě: *dej mně to, to se mně líbí*.[2] Proto nový Slovník spisovného

---

[1] Viz Naše řeč 41, 1958, s. 190.

[2] Viz první dvojčíslo letošního ročníku Naší řeči, 1960, s. 59n. — V 2. pádě je původní tvar *mne*, kdežto *mě* je původně 4. pád, který pronikl do 2. pádu; proto tvar *mne* v nepřízvučném postavení (*to se mne netýká, ptal se mne* apod.) je tu původní a náležitý, kdežto užití *mě* (*to se mě netýká, ptal se mě*) je pozdější. Viz J. Gebauer, *Příruční mluvnice jazyka českého*, 2. vyd., Praha 1904, s. 134, Fr. Trávníček, *Mluvnice spisovné češtiny* I, Praha 1948, s. 536.

jazyka českého (jeho první díl byl v těchto dnech ukončen), který u skloňovaných a časovaných slov přináší též mluvnické údaje, ve shodě se skutečným užíváním tohoto zájmena v jazyce zjišťuje, že „po předl. a v důrazu se užívá jen delších tvarů *mne, mně,* jinak obojích: *mne* i *mě, mně* i *mi*". Tomuto údaji je třeba rozumět tak, že dosavadní poučky učebnic a mluvnic o užívání kratších a delších tvarů zájmena *já* ve 4., 3. pádě zůstávají nadále v platnosti, avšak odchylné užití tvarů delších v nepřízvučném postavení nemůže být pokládáno za chybné.

Znamená to tedy, že se uvolňuje dřívější strohé pravidlo o užívání delších tvarů v 4. a 3. pádě jen po předložkách a při důrazu a že se připouští jejich užití i v postavení nedůrazném vedle náležitých tvarů kratších (*mě, mi*). — K tomu musíme poznamenat, že v užívání tvarů *mne* a *mně* místo *mě* a *mi* v nedůrazném postavení ve 4. a 3. pádě je jistý rozdíl: tvar 4. p. *mne* má charakter poněkud knižní a vyskytuje se spíše v projevech psaných, a naopak tvar *mně* ve 3. p. má ráz trochu hovorový a je běžný hlavně v projevech mluvených.

Fr. Váhala

Upozornění čtenářům

V minulém dvojčísle na str. 161 došlo vinou tiskárny k nemilému zkomolení textu. Omluvte laskavě toto nedopatření a nahraďte si první řádek na této straně tímto zněním:

2. Jak jsme už řekli, jen málokdy vystačíme se známými pra-

Rd

Naše řeč, roč. XLIII, 1960, č. 7—8. Vyšlo v srpnu 1960. Řídí univ. prof. dr Alois Jedlička s redakční radou. Vydává Ústav pro jazyk český ČSAV (Praha 1, Letenská 4) v Nakladatelství Čs. akademie věd (Praha 2, Vodičkova 40). — Tiskne Knihtisk, n. p., závod 03, Praha 2, Jungmannova 15. — Administrace: Poštovní novinový úřad Praha 3, Jindřišská 14. Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky (i reklamace) přijímá každý poštovní úřad nebo doručovatel. — Vychází pětkrát ročně, předplatné na pět dvojčísel 15,— Kčs, Rbl 8,—, US $ 2,— £ Stg —,14,—.

A—21* 01295

KNIHY A ČASOPISY ZASLANÉ REDAKCI

Nakladatelství Československé akademie věd

Veršované skladby Neuberského sborníku

Státní pedagogické nakladatelství

Sborník vědeckých prací Vyšší pedagogické školy v Brně, sv. 5, O literatuře

Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica 2, Philologica I — Sborník prací jazykovědných a literárněvědných

Čísla běžných ročníků těchto časopisů: Slovo a slovesnost, Český jazyk a literatura, Československá rusistika, Zlatý máj, Literární noviny, Učitelské noviny.